

Tartu ülikool
Maailma keelte ja kultuuride instituut

Karin Kull

SIDUSUS JA TERVIKLIKKUS TSENSEERITUD KIRJANDUSTEoses ERNEST
HEMINGWAY „KELLELE LÜÜAKSE HINGEKELLA“ TÕLKE NÄITEL

Magistritöö

Juhendajad: Katiliina Gielen

Maria-Kristiina Lotman

Tartu

2023

SISUKORD

SISSEJUHATUS	3
1. TSENSUURIST	5
1.1. Tsensuur, selle liigid ja meetodid.....	5
1.2. Tsensuurisüsteem Eesti NSVs.....	10
2. TEOREETILISI LÄHTEKOHTI: SEOSTAVAD, PEHMENDAVAD JA VÕIMENDAVAD VÄLJENDUSVAHENDID	15
2.1. Teksti sidusus ja terviklikkus	15
2.2. Pehmendavad ja võimendavad keelendid, interpunktsioon	18
3. „KELLELE LÜÜAKSE HINGEKELLA“ TÕLGETE ANALÜÜS	20
3.1. Väljajätud	21
3.2. Puhastamise ja väljajätu kombinatsioonid	31
3.3. Muud leiud	35
3.4. Analüüsi järeldused	37
KOKKUVÕTE	39
KASUTATUD KIRJANDUS	41
SUMMARY	44
LISA.....	46

SISSEJUHATUS

Keel on tihedalt seotud võimu ja selle teostamisega, edastades ideid ja võimaldades võimul saavutada oma eesmärged. Anu Mõistlik (2007: 17) on märkinud, et keelekasutus on tänapäevastes ühiskondades üks peamisi võimu kehtestamise ja kinnistamise abinõusid. Selle roll on panna inimesed vähemalt osaliselt võimuga nõustuma (Fairclough 2001:2–3). See aitab kujundada viisi, kuidas me maailma mõistame, kuidas teatud nähtustesse suhtume ja millesse usume.

Oma märkimisväärne osa keele kaudu maailmapildi kujundamises on kirjandusel ja tõlkimisel. Üks tõlke peamisi rolle on luua sild kahe keele ja kultuuriruumi vahele ning tuua võõras ja tundmatu lähemale, muuta see rohkem „omaks“. See ei ole kunagi täielikult objektiivne ja nii mõndagi läheb protsessi käigus kaduma või saab teise varjundi, isegi kui see ei ole alati tõlkija kavatsus. Tõlge sünnib alati oma ajas, vastavas ajaloolises kontekstis. Kirjandusteadlane Peeter Torop on öelnud, et tõlketegevuse ajalooline mõistmine on lahutamatu sotsiokultuurilistest tingimustest, milles see tegevus toimub (2020: 9). Eesti tõlkelugu on kujunenud nii Vene impeeriumi, Eesti Vabariigi kui ka Nõukogude Liidu tingimustes, millest kõige kitsendavam ja keerukam oli viimane. Just siis oli kõige vajalikum Toropi kirjeldatud oskus: „tõlkija peab paratamatult lisaks kultuuridele vahendama ka ideoloogiaid, tajuma neid nii algtekstides kui tõlgetes ning oskama nende suhtes asetuda“ (Torop 2020:11).

Nõukogude Eestis mängis selles, missugusel kujul tekst trükki jõudis, suurt rolli tšensor või muu ametnik. Tema aga ei pruukinud alati olla keeleliselt pädev. Olenemata sellest, kas tšensuuriotsused viisid sisse tõlkija, tšensor või keegi kolmas, tuli kärped ja lühendused tekstiga sujuvalt siduda, et lugejale ei oleks aru saada, et midagi on vahele jäetud või muudetud. Eestis on tšensuuri eri aspekte küll põhjalikult uuritud, kuid küllaltki vähe tähelepanu on pööratud teksti sidususele ja terviklikkusele tšensuuri kontekstis. Selle töö eesmärk on anda oma väike panus just sellesse uurimisvaldkonda. Selleks võrdlesin Ernest Hemingway teose „Kellele lüüakse hingekeha“ ingliskeelset originaali täismahus selle 1970. aastal ilmunud eestikeelse tõlkega, et tuvastada tšensuuri kohad. Kuna tõlkija selgituste kohaselt tehti kõik tekstimuudatused eelnevalt ilmunud venekeelse tõlke alusel, lisasin võrdlusesse ka 1968. aastal ilmunud tõlke vene keelde, et näha, kas ka võimalike seostamisvahendite kasutamisel on eeskujuks võetud venekeelse versioon. Seejärel analüüsisin tõlkeid kvalitatiivse võrdleva analüüsi meetodil, lähtudes teksti

sidususe ja terviklikkuse põhimõtetest ning vaadeldes ka muid keelelisi aspekte nagu pehmen-davad ja võimendavad tekstivõtted ja interpunktsioon.

Püstitasin kolm uurimisküsimust: kas ja missuguseid seostamisvõtteid või muid keelelisi vahendeid on kasutatud tsensuuriotsuste sujuvamaks tõlkesse sisse viimiseks, kas nende võtete valimisel on lähtunud kahest teisest vaadeldavast keelest ning kas tehtud keelelised otsused on taganud eestikeelse teksti sidususe ja terviklikkuse.

Töö koosneb kolmest osast. Tsensuuri tutvustav osa on jagatud kahte peatükki, millest esimeses kirjeldan tsensuuri eesmärke, liike ja meetodeid ning teises annan lühikese ülevaade seda ENSVs ellu viinud tsensuurisüsteemist. Teises osas kirjeldan teksti sidususe ja terviklikkuse tagamise teoreetilisi põhimõtteid, pehmen-davaid ja võimendavaid keelendeid ning interpunktsiooni soovitud teabe rõhutamise vahendina. Praktilises osas esitan valiku leitud tõlkenäidetest ning viin läbi nende võrdleva analüüsi. Seejärel esitan analüüsi tulemused ja järeldused. Töö lõppeb kokkuvõttega.

1. TSENSUURIST

1.1. Tsensuur, selle liigid ja meetodid

Kultuuriloolased Vello Paatsi ja Kristi Metste kirjeldavad tsensuuri kui ametivõimude järelevalvet trükiste, lavastuste, inimestevahelise kirjavahetuse ja muu sellise üle, et takistada või piirata ebasoovitavate ja võimudele kahjulike ideede ja andmete levikut (Hirv 2018: 6). Tsensuuril on peamiselt keelav roll, eesmärgiga kaitsta kehtivat korda ja moraali, ning selle teine ülesanne on võimu toetavate või võimu huvides olevate tekstide levitamise (ibid). Tsensuuri esineb omal moel kõigis ühiskondades. Demokraatlikes riikides peetakse oluliseks sõnavabadust ning selle piiramine on üldjuhul põhjendatud positiivse kontrolliga (nt riigikaitsega), kuigi tsensuuriga seotud probleeme esineb ka neis. Eriti ulatuslik on aga tsensuuri roll totalitaarsetes ühiskondades, kus selle eesmärk on peamiselt hävitada, keelata ja karistada. (Aesma 2005: 6)

Eestisse naasis kõikehõlmav ja igasse eluvaldkonda imbuva tsensuur eelmisel sajandil Nõukogude võimu alla langemisega. Ajakirjandusteadlane Epp Lauk kirjutab, et kommunistlik ideoloogia ja nõukogude tavad olid teravas vastuolus Eesti ajaloo, kultuuritraditsioonide ja mõtteviisiga. Seetõttu saatis nõukogude positiivse kuvandi ehitamist suurel määral nn vaenlase hävitamise temaatika. Uue režiimi ja ideoloogia kõige ohtlikumad vaenlased näisid olevat rahva kollektiivne ajaloomälu ja rahvuslus, mistõttu oli nõukogude tsensuuril Eestis selgelt venestav ja Eesti rahvuskultuuri hävitav roll. (Lauk 1999: 21) Tsensuuri eesmärke ühtse nõukogude rahva kasvatamisel on järgmiselt kirjeldanud ajaloolane Tiiu Kreegipuu (2011: 1):

Tsensuur pidi nõukogude ühiskonnas olema kõikehõlmav. Oludes, kus võim taotles ühise lojaalse käitumise ja mõttemaailmaga nõukogude rahva kasvatamist, püüti lisaks režiimi toetava propaganda üleküllusele ja pea iga eluvaldkonna ideologiseerimisele kehtestada ka totaalset kontrolli igasuguse eneseväljenduse üle. Sõna- ja väljendusvabaduse piiramine ja kontrollimine kui traditsiooniliselt totalitaarsele ühiskonnale iseloomulikud jooned jäid nii eel- kui järeltsensuuri vormis Nõukogude Liidus püsima erinevatel, ka teatud määral liberaalsematel perioodidel.

Nimetatud eel- ja järeltsensuuri on omapoolse täiendusega iseloomustanud Kaljo-Olev Veskimägi (1996: 9). Tema sõnul tunneb ajalugu kahte tsensuurimeetodit: **eeltsensuur**, mille puhul vaatab tsensur läbi käsikirja, ja **järeeltsensuur**, mille puhul jälgitakse ilmuvaid trükiseid. Veskimägi sõnul oli aga NSVLis olemas ka kolmas tsensuuriliik. Kui eel- ja järeltsensuur tegelevad ilmuva trükisega, siis kolmanda raames kontrollitakse juba ilmunud teosed, mida tsensuur pidevalt korrigeerib, et need oleksid vastava hetke poliitiliste ja ideoloogiliste nõuete tasemel (peegeldades

nt seda, kas mõni konkreetne isik on hetkel võimu soosingus või mitte). Veskimägi nimetab seda **permanentseks** (püsivaks, kestvaks) tsensuuriks. Näiteks korjati raamatukauplustest ja raamatukogudest ära juba välja antud raamatuid. Ajakirjandusteadlane Epp Lauk (1999: 21) tõmbab siin paralleeli Orwelli töeministeriumiga – kui kommunistliku partei ideoloogias toimusid muudatused, täiendati keelatud kirjanduse ja informatsiooni loetelusid uute nimede, ajaloosündmuste, teemade ja asjaoludega, mis olid ümberhindamisel kuulutatud ohtlikuks ja nõukogudevastaseks. Nii said mõnikord kangelastest kurjategijad ja vastupidi.

Ulatuselt võib tsensuur olla täielik, osaline või isiku või väljaande enda otsus ehk enesetsensuur. **Täielik tsensuur** leiab aset siis, kui trükis või teos on täielikus vastuolus tunnustatavate põhimõtetega ning kogu teose näitamine/avaldamine keelatakse. **Osalise tsensuuri** puhul jäetakse avaldamata osa tööst ning teos või film ilmub väljajäätudega. **Enesetsensuuri** kasutavad autorid, kes jätavad karistuse või kriitika hirmus oma mõtted väljendamata. (D'Angelo 2023: 63) Nõukogude Liidu kirjandus- ja tõlkemaastikul olid esindatud kõik kolm – teatud aja tagant uuendati nimekirju keelatud kirjandusest, mida ei tohtinud avaldada ega levitada, ilmumisloa saanud teosed läbisid kontrolli, paljud ka osalised muudatused, ning kirjanikud ja tõlkijad valisid pahanduste vältimiseks hoolikalt sõnu veel enne kui nende töö tsensori lauale jõudis.

Kaljo-Olev Veskimägi (1996: 41–48) kirjeldab oma põhjalikus uurimuses, mis meetoditega Nõukogude Liidus eelnimetatud eesmäärke saavutati. Need olid järgmised.

- **Keelamine keeluta.** Trükitoodang jagunes mittedalajaseks ja salajaseks. Viimase alla kuuluvaid teoseid üheski raamatukogus ei leidunud ning need olid mõeldud vaid teatud kindlale ringile. Selliseid väljaandeid jaotati isiklikult ja vastavalt ametikohale (tähtsamad ministrid, Keskkomitee osakonnajuhatajad ja kõik, kes jäid nendest kõrgemale, samuti KGB tegelased). Selle põhjal, mis on leitud KGB eriraamatukogu materjalidest, oli üks salajase trükitoodangu eesmärk „Hoida kursis neid, kellele nad mõeldud, sellega, mida kirjutavad reaktsioonilised ringkonnad välismaal Nõukogude Liidust ja eriti Eesti NSV-st, et teha informatsiooni-propagandatööd välismaal.“ (Veskimägi 1996: 43)
- **Aeglane keelamine keeluta.** Olukorras, kus raamatute kirjastamine oli tugevalt riigi kontrolli all, oli keelamiseks tülikaid teoseid lihtne kaotada teisel viisil – neist ei antud välja kordustrukki. Nii kasvas aja jooksul peale põlvkond, kes neist raamatutest midagi ei teadnud. 1951. aastal anti välja Eesti kirjandusklassikute nimekiri koos nende teoste

uustrükkide köidete arvuga – E. Vilde (12–15 köidet), F. R. Kreutzwald (3 kd.), A. H. Tammsaare (5–8 kd.), E. Särgava (2 kd.), E. Bornhöhe (1 kd.), L. Koidula (2 kd.), Juhan Liiv (1 kd.), O. Luts (5–8 kd.). Ka selle napi väljavalitute ringiga andis Keskkomitee kaasa õpetuse: „...kommentaaries ja eessõnades anda õige, marksistlik-leninlik hinnang kirjanike loomingule ja nende maailmavaate iseloomule.” (Veskimägi 1996: 45)

- **Keelamise ja piiramise teised meetodid.** Nende hulka kuulusid raamatu avaldamine väikeses tiraažis, nii et see jäi lugejatele väga raskesti kättesaadavaks, ülipikad ees- ja järelsõnad, mis suunasid lugejat teost teatud viisil tõlgendama, ilmuva kirjanduse proportsioonidesse surumine (ilmuvast trükitoodangust peab kindel protsent olema vennasrahvaste kirjandus, teatud protsent väliskirjandus, jne), kirjanduse žanriline piiramine, jne.
- **Keelamine tõrjemärgiga AK (ametlikuks kasutamiseks).** Selle alla kuuluvad raamatud ei olnud salastatud, vaid mõeldud vaid teatud isikutele, et „vältida ebasoovitavate andmete levikut“ (Veskimägi 1996: 47). Sellise tähisega raamatud võisid jõuda raamatukogudesse, kuid neid väljastati vaid loa alusel ning raamatukogutöötajad ise tohtisid tõrjemärgiga materjalist tegeleda ainult kindla valdkonna teostega.
- **Vabatahtlik keelamine.** See meetod puudutas raamatukogusid, kuna „raamatukogude fondid peavad sisaldama ideelis-poliitiliselt, teaduslikult, tootmis-tehniliselt ja kunstiliselt väärtuslikku kirjandust, mis aitab kaasa kommunistliku maailmavaate kujundamisele ja töötajate kultuurilis-tehnilise taseme tõstmisele“ (Veskimägi 1996: 47) ja seega said raamatukogud võimaluse aegunud teoseid kõrvaldada.
- **Permanentne keelamine.** Pidev kontroll juba ilmunud teoste üle, mida võidi vastavalt oludele tagasi kutsuda, keelatud nimekirja lisada, neist lehekülgi või nimesid eemaldada jne.

Mis valdkonnad aga üldse tsensorite tähelepanu pälvisid? Herman Ermolaev (1997. *Censorship in Soviet Literature, 1917–1991*. Lanham: Rowman & Littlefield – viidatud Varik 2014: 20 kaudu), kes on põhjalikult uurinud Nõukogude tsensuuri mõju loometegevusele, jagas tsensuuri kaheks laiaks kategooriaks – **poliitiliseks** ja **kõlbeliseks (moraalseks)**. Poliitiliseks seetõttu, et tema hinnangul oli kommunistlik ideaal kontrolli põhjendusena teisejärguline ning peamine eesmärk oli siiski partei soov oma võimu säilitada. (1997: xiii) Seda saab aga kõige paremini tagada dissidentliku mõtlemise allasurumise ja oma seisukohtade propageerimisega

(Varik 2014: 20). Nendele lisaks pakub Samantha Sherry (2012: 206) ka kolmandat, lüües poliitilisest tsensuurist lahku **ideoloogilise**, kuna poliitilist tsensuuri ajendasid rohkem parteipoliitilised sündmused ning seda kujundasid suurel määral vastava hetke tabuteemad, samas kui ideoloogiline tsensuur ei tegelenud niivõrd hetke poliitiliste küsimuste kui teksti keelilise potentsiaaliga luua uut tähendust ja lugejat mõjutada. (*ibid.*) Lisaks Sherry definitsioonile võtavad ideoloogilise tsensuuri olemuse järgmiselt kokku Eric B. Shiraev ja Richard Sobel: „Ideoloogilise tsensuuri all kehtestavad valitsus või meedia ideed või põhimõtted ühiskonna mineviku, oleviku ja tuleviku kohta. Neid põhimõtteid ja meetmeid kahtluse alla seadva teabe avaldamine on keelatud.“. (2005: 119) Poliitilist ja ideoloogilist tsensuuri ei ole alati lihtne teineteisest eristada ning tihtipeale need kattuvad. Ideoloogilist tsensuuri on kokkuvõtvalt kirjeldanud Anu Varik, kes märkis, et punaarmee, parteid ja kommuniste tuli kirjeldada parimas valguses ning nende halbu külgi kategooriliselt eitada. Mainida ei tohtinud vägivalda, kaotusi ega vastumeeleolusid. Nõukogude Liitu tuli alati kujutada ühtsena ning kui esines võitlusi, siis seda läänelikkuse vastu või ühiskonnaklasside tasandil. Kõiki heas kirjas olevaid nõukogude inimesi tuli kujutada veendunud patriootidena. (Varik 2014: 25) Lisaks sellele, et ülaltoodud kirjeldus leidis kinnitust „Kellele lüüakse hingekeha“ tõlke puhul, tõdeb Veskimägi (1996: 27) sama ka seoses lastekirjandusega. Ta väidab, et lasteraamatukogudes ei tohtinud olla teoseid, mis muudaksid nukraks või räägiks elu pahupoolest. Innustada tuli julgust, pealehakkamist, raskuste ületamist. Veskimägi leiab, et nõukogude juhid pidasid nii lapsi kui ka kogu rahvast eluaegseteks alaealisteks, sest sama lähenemist kasutati ka täiskasvanutele suunatud kirjanduse puhul. (*ibid.*)

Kõlbelise tsensuuri olemust on kirjeldanud Herman Ermolaev, kelle teooriale tugineb ka Sherry (2012:122):

Kõlbeline tsensuur juuris välja selle, mida peeti nõukogude inimese moraalse või esteetilise kasvatusena kokkusobimatuks. Kõlbelist laadi väljajätud puudutavad teemasid nagu seks, äärmine vägivald, ropp keelekasutus, ebameeldivad lõhnad, eemaletõukav välimus, halvad kombad, rämpus ja teatud inimkeha osad ja funktsioonid.

Anu Varik (2014) lisab Ermolaevile viidates, et elu kujutati puhta ja steriilsena, isegi kui sündmused ja olustik olid sellest kaugel. Näiteks õnnestus nõukogude kirjandusel keskaegsete rüütliromaanide eeskujul taaslustada sõja ja surma ilustatud kujutamine. Sõjast sai taas viis oma elu õilsalt kodumaa nimel ohverdada. Sama steriilsus kehtis ka muude eluolukordade kohta – roppused tsenseeriti, seksuaalkuriteod vaikiti maha. Sotsialistliku kirjanduse sees ei langenud inimesed kunagi meeleheitmesse, ei vandunud, mustaks said vaid tööd tehes ning surid alati vapralt. Samas vaenlased võisid olla rõhutatult labased, rumalad ja kõlbeliselt laostunud. (Varik 2014: 26)

Tuleb lisada, et ametlikult Nõukogude Liidus ideoloogilise tsensuuriga ei tegeldud. Mahukas ja alatasa muudetavas „Mittesalajases trükisõnas, raadio- ja televisioonisaadetes avaldamiseks keelatud andmete loetelus“, mille alusel tsensurid oma tööd tegid, olid näiteks 1970. aastal keelatud valdkondadena loetletud NSVLi relvajõud ja riigikaitse, teadus ja tehnika, majanduslikud andmed, välispoliitika ja –kaubandus ning meditsiin ja sanitaaria. Loetletud keelud jagunevad kaheks: täiskeeldudeks, s.t. andmeteks, mida üldse avaldada ei tohtinud, ja tinglikeks keeldudeks, mida tohtis avaldada vastava ametkonna loal. (Veskimägi 1996: 44) Seega ideoloogiast mitte sõnagi – neid juhiseid jagas vastavalt oludele parteiaparaat, need olid sageli suusõnalised, muutusid tihti ning olenesid mõnevõrra ka sellest, kuidas konkreetne inimene neid tõlgendas. Ka ülalnimetatud keelatud andmete loetelu ise oli märksa laiemaa haardega kui võiks esialgu arvata. Näiteks pealtnäha täiesti arusaadav keeld mitte avaldada andmeid relvajõudude ja riigikaitse kohta oli ootamatult kaugeleulatuv – avaldada ei tohtinud ka andmeid õpilaste arvu kohta NSV Liidu ega liiduvabariikide koolides soo ja klasside alusel, kuna nii oleks vaenlane saanud välja arvutada tulevaste sõdurite arvu. Selleks tuli saada eraldi luba NSVLi Statistika Keskkvalitsuselt. (*ibid.*)

Kõik eelpool nimetatud tsensuuriviisid on kokkuvõtvalt üheksaks meetodiks liigitanud Valerie Lundberg (2008: 3–4), kes koostas D.H. Lawrence'i ja Jonathon Green'i töödele tuginedes järgmise kirjalike tekstide tsenseerimise meetodite loendi.

- **Ennetamine** – sobimatu kirjandusteose ilmumist takistatakse, et soovimatu materjal avalikkuse ette ei jõuaks. Selle tagamiseks kasutatakse eeltsensuuri ning teos läheb trükki vaid vastava komisjoni heakskiidul.
- **Monopoliseerimine** – selle meetodi puhul saavutab valitsus või mõni huvigrupp (nt kirik) täieliku kontrolli kogu teabeedastuse üle, muutudes olemuselt ainsaks kirjastajaks ning lastes trükki vaid neid materjale, mille on ise heaks kiitnud.
- **Hävitamine** – raamatud ja kirjalikud materjalid hävitatakse füüsiliselt, sageli koos originaalversioonidega, et neid ei oleks võimalik taastada.
- **Krüpteerimine** – kirjaliku teksti sisu muudetakse nii, et see muutuks arusaadavaks vaid piiratud lugejaskonnale. Võimalik on näiteks muuta väljendusviisi või keelt, et see oleks raskemini loetav või ei pakuks laiemale lugejaskonnale huvi, nt meditsiinitekstide kirjutamine ladina keeles.

- **Väljajätt** – selle tsenseerimisviisi puhul jäetakse sobimatuks peetavad tekstiosad enne teose avaldamist välja. Kui välja jätta liiga suurel hulgal teksti, muutub teos arusaamatuks, seega on selle meetodi kasutamisel teatud piirangud.
- **Puhastamine** – üks väljajätku alaliik, mille puhul ei jäeta sõnu ja lauselõike ainult välja, vaid ka muudetakse teksti vastavalt tsenseerija eelistustele.
- **Loovtsenseerimine** – selle meetodi puhul kirjutatakse tekst peaaegu täielikult ümber ning tsensorist saab pigem teose kaasautor.
- **Keelustamine** – selle meetodi puhul luuakse keelatud teoste nimekirjad, kuhu kuuluvad teoseid ei ole lubatud teatud territooriumil avaldada ega laenutada.
- **Kriminaliseerimine** – võetakse vastu seadused, mille alusel on keelatud teatud teemasid käsitleda. Üleastumise korral võidakse keelu rikkuja vangistada või isegi hukata.

Seda loetelu lugedes saab selgeks, kui põhjalikult ja mitmekülgset tsensuuri masinavärk Nõukogude Liidus töötas. Ühel või teisel moel olid kasutusel kõik loetletud meetodid. Ennetamine, monopoliseerimine, hävitamine, keelustamine ja kriminaliseerimine tegelesid teostega rohkem autorite või pealkirjade tasandil, nimekirjade alusel, samas kui väljajätkude, krüpteerimiste, puhastamiste ja loovtsenseerimiste puhul muudeti teksti ennast ning otsuseid tegi võrdlemisi väike asjaosaliste ring. Järgnevalt kirjeldangi lühidalt, kuidas oli üles ehitatud tsensuurisüsteem Nõukogude Eestis.

1.2. Tsensuurisüsteem Eesti NSVs

Ametlikult Nõukogude Liidus ja selle liiduvabariikides tsensuuri ei olnud. 1940. aasta Eesti Nõukogude Sotsialistliku Vabariigi konstitutsiooni § 97 kinnitab järgmist:

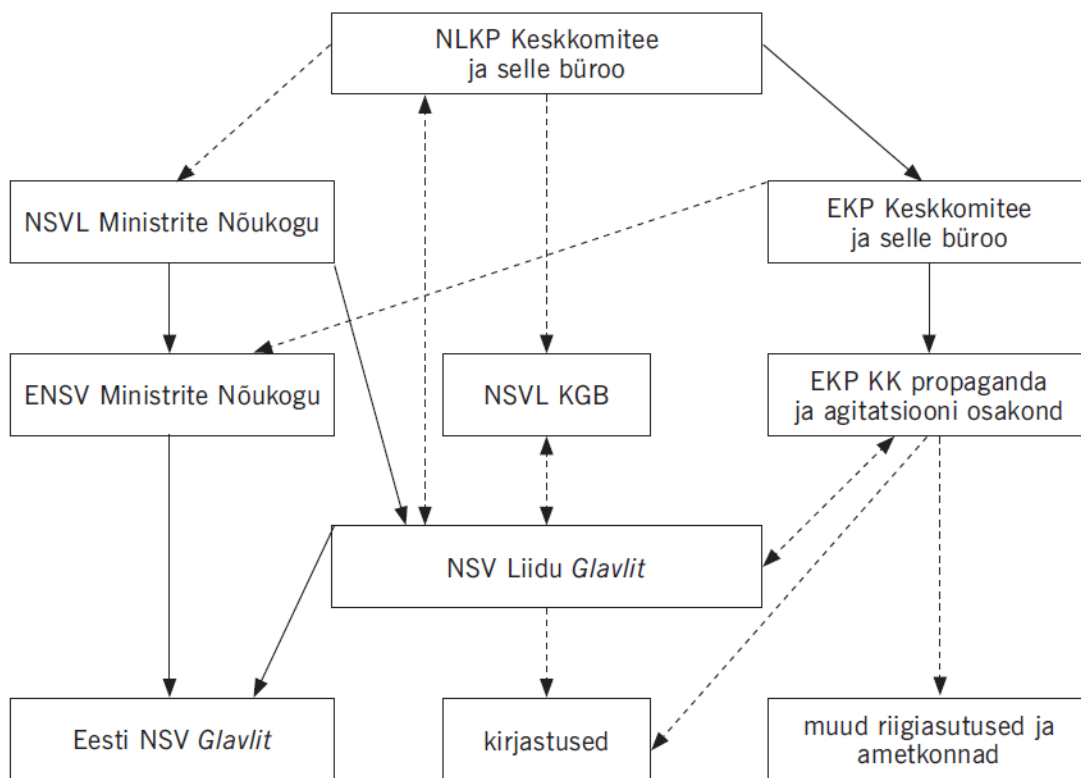
Vastavalt töötava rahva huvidele ja sotsialistliku korra kindlustamiseks tagatakse ENSV kodanikele seadusega: a) sõnavabadus, b) trükivabadus, c) koosolekute- ja miitingutevabadus, d) tänav-rongkäikude ja meelevaarduste vabadus. Neid kodanikuõigusi kindlustab trükikodade, paberitagavarade, ühiskondlike hoonete, tänavate, sidevahendite ja nende õiguste teostamiseks vajalike muude ainete tingimuste andmine töötavale rahvale ja ta organisatsioonidele.

Tegelik elu oli muidugi midagi muud. Eesti NSV kuulutati välja 21. juulil 1940 ja juba samal päeval suleti esimene ajaleht, „Uus Eesti“, mille asemele asutati kohe „Rahva Häääl“ (Aesma 2005: 12). Ridamisi hakati ümber nimetama nii suuremaid kui ka väiksemaid ajakirjandusväljaandeid.

Nõukogude Liidus oli tsensuuri elluviimiseks juba 1922. aastal loodud Kirjandus- ja Kirjastusasjade Peavalitsus ehk Glavlit ülesandega võidelda Nõukogude režiimi ideoloogiliste vastastega. Selle pädevusse koondati järk-järgult sisuliselt kogu NSV Liidus ilmunud trükiste tsensuur ning NSV Liidu Glavlitile allusid samalaadsed asutused liiduvabariikides ja oblastites. Eestis loodi Glavlit mõni kuu pärast ENSV väljakuulutamist 23. oktoobril 1940. aastal. (Tannberg 2018: 337–338)

Tõnu Tannberg kirjeldab, et Glavliti ülesanne oli vältida Nõukogude sõjaliste, riiklike ja majanduslike saladuste avaldamist trükis ja meedias, et keelata riigivõimule sobimatute mõtete ja teabe avalikustamine ja jõudmine raamatukogudesse. Kirjandus- ja Kirjastusasjade Peavalitsuse loata ei saanud nõukogude ajal ilmuda ükski trükis ega meediaväljaanne. Lisaks sellele kontrollis amet ka kunstinäituste sisu, teatrite ja kontsertide repertuaari, kinos näidatavaid filme ja näiteks ka postisaadetisi (eeskätt välisriikidega). Tsensurid tegid oma igapäevatööd kõrgemal koostatud keelatud kirjanduse nimekirjade ja trükis avaldamiseks keelatud andmete loetelude alusel. Keelatud kirjanduseks kuulutati esmajärjekorras väliskirjandus, st väljaspool NSV Liidu geograafilisi ja ajalisi piire (enne 1940. aastat) ilmunud kirjandus. (Tannberg 2018: 338) Tsensuuriameti aastaaruannete järgi hävitati esimesel Nõukogude võimu aastal (1940–1941) üle 200 000 eksemplari Eesti kirjandust (Lauk 1999: 21). 1960ndateks aastateks oli keelatud kirjanduse loeteludesse kantud enam kui 86 protsenti raamatutest ja kõik perioodikaväljaanded, mis olid ilmunud iseseisvas Eestis (Veskimägi 1996: 309).

Nõukogude tsensuurisüsteem koosnes üldiselt võttes kahest osast – ettevõtmise „aju“, mis kirjutas ette keelud ja käsud, oli kommunistlik partei koos KGBga, ning täitesaatva organina tegutses tsensuuriamet (Lauk 1999: 22). Süsteem tervikuna oli aga palju keerulisem. Et sellest paremini aru saada, on ajaloolane Tiiu Kreegipuu (2011: 28) Epp Laugu materjalide põhjal koostanud järgmise skeemi nõukogude tsensuuri ellu viivate tähtsamate institutsioonide kohta:

Joonis 1. Peamised tsensuuri ellu viivad institutsioonid Eesti NSVs. Asutuste ja institutsioonide nimetused on esitatud kõige tuntumal kujul ning need võisid erinevatel perioodidel olla ümbernimetamise või struktuuride ümberkorralduste tõttu teistsugused. Pidev joon tähistab otsest ametkondlikku allumist, katkendjooned muid olulisemaid käsu- ja kontrolliliine. (Kreegipuu 2011: 28)

Praktikas viisid tsensuuri ellu ka muud riigiametid (ministeeriumid ja nende osakonnad, kohalikud omavalitsused, õigus-, kultuuri- ja haridusasutused jne (Lauk 1999: 23).

Tõlkekirjanduse puhul algas tsenseerimine juba sellest, missuguseid teoseid tõlkida lubati. Alates ENSV loomisest anti mõne aja tagant välja keelatud kirjanduse nimekirju, mis keskendusid küll rohkem Eesti kirjanikele, kuid sisaldasid ka ohtralt välisautoreid. Anne Lange ja Daniele Monticelli (2013: 883) kirjeldavad, et 1950. aasta keelatud välisautorite nimekirjas oli 454, peamiselt XX sajandi kirjanikku, nt Albert Camus, John Dewey, Bertrand Russell, Aldous Huxley koos Charles de Gaulle'i, Dwight Eisenhoweri ja Winston Churchilliga (Veskimägi 1996: 277). Lisaks välisautoritele oli keelatud avaldada ka Eestis ebasoosingus olevaid tõlkijaid ja paguluses elavaid autoreid. Ka lubatud autorite töö pidi läbima eel- ja järeltsensuuri, et neisse vajadusel vastavalt hetke parteipoliitikale muudatusi teha. Riiklik kirjastus (aastatel 1949–1964 oligi neid

vaid üks, Eesti Riiklik Kirjastus) võis raamatu trükki anda alles pärast eeltsensuuri läbimist, kui käsikirjale oli märgitud tsensori luba ja selle signaaleksemplarid saanud kooskõlastuse ka järeltsensuuris partei keskkomitee, KGB ja Ministrite Nõukogu vastavates osakondades. (Veskimägi 1996: 53–55) Peale tsensuurimehhanismide oli parteil seoses kirjastamistegevusega tarvis täita ka viisaastaku- ja aastaplaane. Niisugune kooskõlastatuse nõue kehtis Eestis üldjoontes muutumatuna kogu Nõukogude okupatsiooni vältel. (Möldre, Aile 2005 *Kirjastustegevus ja raamatulevi Eestis aastail 1940–2000*. Tallinn: TLÜ Kirjastus, 24–26, 86–89, 119–123 – viidatud Lange, Monticelli 2013: 884 kaudu)

Kui Nõukogude okupatsiooni alguses moodustas suurema osa (42%) ilukirjandustõlgetest vene kirjandus ning väljapoole Nõukogude Liitu jäävatele keeltele jäeti vaid 7%, siis Hruštšovi sula mõjul see ajutiselt paranes. Aastatel 1961–1970 moodustas väliskirjandus juba 31% kogu ilmunud ilukirjandusest ning ületas isegi nõukogude kirjanduse osakaalu. Brežnevi stagna-aastatel väliskirjanduse osakaal jälle langes, olles aastatel 1971–1980 22% ja 1981–1988 ainult 20%. (Lange, Monticelli 2013: 886)

1957. aastal tegutsema hakanud Loomingu Raamatukogu võttis ülesandeks avada eesti kirjanike loomingule roheline tee, anda peale novellisarja välja ka tõlkeraamatute sarja ja koondada enda ümber parimad tõlkijad (Hiedel 2006: 163). Algselt vaid kirjandusajakirja lisana ilmuma hakanud ajakiri hakkas aja jooksul välja andma üha enam raamatuid. Kunagine Loomingu Raamatukogu töötaja Lembe Hiedel (2006: 183) on toonast kirjastamisega kaasnenud tsensuuriprotsessi kirjeldanud järgmiselt:

Oli olemas eel-eltsensuur, eltsensuur ja järeltsensuur. Kõige alamas astmes pidid tekstide tsenseerimise ära tegema kirjastuste või ajakirjade lihttoimetajad, keda omakorda kontrollisid osakonnajuhatajad või peatoimetajad ja kelle kohuseks oli ennetada Glavliti võimalikke „avastusi“. [...] Nimetatud eeltöötlemise järel läks käsikiri trükikotta ja siis korrektuurpoognate näol Glavlitti, sealgi kõigepealt reatöötajate sinise (millegipärast ikka sinise, ja mitte Eesti-aegse tsensori punase) pliiatsi alla ja probleemide puhul asutuse ülema või selle asetäitja kätte. Sealsete ametnike tähelepanu teritumise korral rändasid poognad trükiluba saamata ülevaatamiseks Partei Keskkomitee kultuuriosakonda; võidi alarmeerida ka kirjastuskomiteed. Sellel tasemel kutsuti siis peatoimetajat või Kirjanike Liidu juhtkonda korrale. Autori kohalolekut või enesekaitset ei peetud vajalikuks. Järeltsensuuriks võiks pidada pärast nõutud parandusi viseeritud poognates raamatuks kujundatud eksemplaride, nn. signaaleksemplaride veelkordset kontrollimist ja tembeldamist, mis andis loa tiraaži ilmutamiseks. Üks signaaleksemplar saadeti Moskva Glavliti ametnikule [...], kes eestikeelseid trükiseid pisteliselt luges ja vahel harva ka kisa tõstis. Tema korraldusel peatati siis valmis tiraaži kaubastamine.

Kuigi ülaltoodud kirjeldus räägib Loomingu Raamatukogust, võib seda laiendada ka teisele tol ajal tegutsenud kirjastusele „Eesti Raamat“.

Mõistagi ei jäänud tsensuurist puutumata ka selles töös vaadeldav „Kellele lüüakse hingekella“ tõlge. Hemingway oli paljude teiste Lääne kirjanikega võrreldes Nõukogude Liidus teatavas eelisseisundis. Tema otsus lahkuda Ameerika Ühendriikidest ja kolida elama Kuubale oli tõlgendatav kommunistliku maailmavaate toetamisena ning see omakorda tagas paljude ta teoste tõlkimise Nõukogude Liidu keeltesse. See aga tähendas, et „et Hemingway tekstid pidid alluma parteilisele distsipliinile ja olema eriti „korrektsed““. (Lange, Monticelli 2013: 890) Tulemuseks oli range kontroll ja ohtralt kärpeid, nagu on hiljem meenutanud „Kellele lüüakse hingekella“ esmatõlke autor Enn Soosaar:

Hemingway „Kellele lüüakse hingekella“ kärbiti kõvasti. Lisaks kuulus see nende raamatute nimekirja, mida ei tohtinud avaldada eesti keeles enne, kui see vene keeles oli ilmunud, ja kärped pidid olema samad. Kirjastuses võeti minu täistõlkele venekeelne tõlge kõrvale ja tehti vastavates kohtades lühendusi. [...] Lendasid välja üksikud lõigud, laused, vahel ka ainult lause esimene või tagumine pool või kaks-kolm sobimatut sõna – kõik, kus Hemingway väljendas oma rahulolematust või pilget vabariiklaste või venelaste kohta. [...] Mina mängisin ausat mängu, tõlkisin kõik ära, nagu oli, aga see „Hingekell“, mis eesti keeles lugeda on, ei ole üks-üheselt Hemingway versioon. (Pino 2000)

Kuigi säilinud ei ole dokumente ega otsuseid sellesse teosesse tehtud tsensuurimuudatuste kohta, võib seega tõlkija sõnadele tuginedes järeldada, et töö teises pooles analüüsitavad muudatused on sisse viinud tsensor, mitte tõlkija ise.

2. TEOREETILISI LÄHTEKOHTI: SEOSTAVAD, PEHMENDAVAD JA VÕIMENDAVAD VÄLJENDUSVAHENDID

2.1. Teksti sidusus ja terviklikkus

Selleks, et tõlge oleks sorav ja terviklik, peab tõlkija (või praegusel juhul ka tsensor) kasutama grammatilisi seostamisvahendeid, et tagada selle sidusus (kohesioon) ja terviklikkus (koherentsus). Eriti oluliseks muutub nendele aspektidele tähelepanu pööramine siis, kui tõlketeksti võrreldes originaaliga muudetakse või sellest midagi välja jäetakse, nagu on tsensuuri puhul tavaline. Sidusus (kohesioon) on lingvistiline, terviklikkus (koherentsus) aga psühholingvistiline kategooria.

Sidusus on kõneleja või kirjutaja mõtte adekvaatne ja arusaadav vormistamine kuulaja või lugeja jaoks. Et kõneloome tulemust saaks pidada sidusaks, peab see endast kujutama lausete haakumist, s.t laused peavad olema mõtteliselt ja grammatiliselt omavahel seotud. (Gololobova 2017: 7)

Sidusus võib olla **lokaalne** või **globaalne**. Esimene viitab lausetevahelisele sidususele ja teine sidususele suuremate üksuste vahel, tagades teksti kui semantilise terviku sisemise terviklikkuse (Teiter 2010: 8).

Sidususe peamised liigid on radiaalne ja lineaarne sidusus. **Radiaalse sidususe** puhul on igal tekstiosal mõtteseos ainult teemaga (üldise eesmärgiga), mitte aga naabruses asuva lõigu või lausega. **Lineaarseose** korral on teksti osad üksteisest sõltuvuses. Tekstist eraldatud lause võib jääda arusaamatuks. (Karlep 1998: 141) Lineaarne sidusus jaguneb omakorda **paralleel- ja ahelseoseks**. **Ahelseose** puhul liigub mõte ühelt objektilt teisele, eelnenud lause reema muutub järgneva lause teemaks (nt *Läksin päeval metsa. Seal nägin ma oravat.*). Laused võivad samas haakuda ka üle mitme ja seosed olla raskemini märgatavad. **Paralleelseose** puhul on laused kogu lauserühma või teksti ulatuses samateemalised. Iga lause lisab teema kohta infot juurde (nt *Vesi on elu. Ilma veeta jääksid seisma tehased. Veega niisutatakse põldu ja kastetakse taimi.*). (Karlep 1998: 148)

Peamised leksikaalsed seostamisvahendid on Karlepi (Зикеев А. Г 2000. Развитие речи учащихся специальных (коррекционных) образовательных. Москва: Академия – viidatud Karlep 2003: 266 kaudu) kohaselt järgmised.

- **Otsene kordus.** *Enne lõunat läks Mari marjule. Paari tunni pärast oli Mari korv täis.*
- **Sünonüümid.** *Jüri nägi tsirkuses karu. Mesikäpp ...*
- **Eri üldistusastmega sõnad samade objektide nimetamiseks.** *Mari jooksis õues kaseni. Puu all..*
- **Antonüümid.** *Jüri otsis puu alt väikseid õunu. Suured talle ei meeldinud.*
- **Samatüvelised tuletised, samuti liitsõnad.** *Jüri on tubli aednik. Oma aias...*
- **Temaatilised sõnarühmad.** *Koolis peeti jõulupidu. Õpilased ja õpetajad...*
- **Objektile viitavad ase- ja määrsõnad ning arvsõnad:** *Jüri jõudis metsa servale. Seal nägi ta...*

Lausete sidumiseks kasutatakse ka mitmeid grammatilised vahendeid. (Karlep 2003: 266)

- **Tegusõnade samad ajavormid:** *kuulis..., nägi..., otsustas...*
- **Sõnajärg (sageli koos samatüveliste sõnade kasutamisega):** *Jüri läks parki. Seal kohtas ta sõpru. Nende hulgas...* Selle alla saab liigitada ka **loogilisi seoseid väljendavad keelendid**, mille abil tõstetakse esile ajalised, põhjuslikud jm suhted (Karlep 1998: 141). Sõnajärje puhul on oluline ka see, et eesti keeles on üldjuhul lause alguses teema ning lõpus see osa reemast, mis annab edasi kõige tähtsama või uuema teabe. „Mõnikord näitavad info olulisust rõhumäärsõnad *ka, ju, isegi, hoopis* jt, samuti liidepartikkel *-gi ~ -ki*. Nendega märgistatud lauseosa ei pea tingimata olema lause lõpus.“ Siiski peab rõhumäärsõna asuma vahetult rõhutatava sõna ees (EKI 2007 *sub* sõnajärg). Karlep on seoste loomise vahendina välja toonud ka **sõnajärje sõltuvuse eelmisest lausest ning järgnevate lausete elliptilisuse** (1998: 142). Elliptilised ehk väljajätelised laused on ehituselt mittetäielikud ning puuduv lauseosa on võimalik neile lauseehitust tundes juurde mõelda. (EKI 2007 *sub* ellipsis)
- **Sidendid.** Neid kasutatakse lause moodustajate omavaheliseks sidumiseks. Rinnastavad sidendid seovad sõnu, fraase ja osalauseid, alistavad sidendid ainult kõrvallauseid pealausega. (EKI 2007 *sub* sidend) Rinnastavate sidenditena toimivad **sidesõnad, mõned partiklid ja nende ühendid:** *ja, ning, ega, ehk, või, aga, kuid, ent, vaid; küll .. küll, ei .. ei, ei .. ega* jne. Alistavad sidendid võivad olla 1) **sidesõnad, mõned partiklid ning sidesõna ühendid kõrvallause asesõnalise vastega:** *et, kui, kuna, sest, kuni, kuigi, ehkki, nagu, justkui, otsekui; kas; nii et, siis kui, nii nagu, samal ajal kui, selle asemel et (=*

selmet), *sellepärast et* jne. 2) **siduvad ase- ja asemäärsõnad**: *kes, mis, milline, kumb; kus, kuhu, millal, miks, mistarvis, mistõttu, mismoodi, kuidas* jne. (*ibid.*) Reet Kasik (2007: 21) on koostanud järgmise sidendite ja muude seosesõnade tingliku loetelu: **lisavad** (*ja, samuti, lisaks, peale selle*), **vastandavad ja möönvad** (*aga, kuid, ent, ometi*), **seletavad** (*sellepärast, niisiis, nimelt*), **tingimusi esitavad** (*juhul kui, eeldades et*), **täpsustavad** (*nagu, näiteks, muu hulgas, eriti*), **järjestavad** (*siis kui, enne kui, kuni*), **rõhutavad** (*nagu öeldud, teisisõnu*), **kokkuvõtavad** (*lõpuks, lühidalt öeldes, niisiis*).

- **Üldlaiendid.** Üldlaiendeiks nimetatakse EKI (2007 *sub* üldlaiend) kohaselt „sõnu või fraase, mis kuuluvad kas kogu lause või ühe lauseliikme juurde sellega grammatiliselt seostumata ja annavad lausele mingi lisatähenduse“. Üldlaiendid võivad väljendada **kõneleja suhtumist** lausega väljendatusse, nt *Igatahes mina ta juttu ei usu*, kuid ka mitmesuguseid teisi tähendusi, nt **küsimust** (*Kas ta mind enam mäletabki?*), **eitust** (*Ega mulle pole arsti tarvis!*) või **millegi ootuspärase kinnitust** (*Just nii pidigi juhtuma*). (*ibid.*)
- **Sarnased lausekonstruktsioonid (kasutusel peamiselt paralleelseose korral):** *Oli soe suvepäev. Paistis hele päike. Puhus nõrk tuul.*

Eespool nimetatutele lisaks on Karlep (1998: 142) välja toonud veel järgmised sidusust mõjutavad aspektid.

- **Grammatilised piirangud**, mis sõltuvad eelnevast tekstist. Need on semantiliselt laadi ning nende eiramine eitab sidusust. Näiteks küsimusele *Kas keegi tuleb minuga?* ei saa vastata *Mina tulin*.
- **Vastandamine.** *Üks tuba oli puhas. Teine aga täiesti koristamata.*
- **Mõtete haakumine.** *Jäin hiljaks. Sellepärast...*

Teksti terviklikkus ehk koherentsus on üpris subjektiivne mõiste – üks ja sama tekst võib olla ühe kuulaja jaoks terviklik, teise jaoks aga mitte. Teksti terviklikkuse aluseks on seotus situatsiooniga – konkreetse või abstraktse, reaalse või kujuteldavaga. Kui lugeja ei suuda teksti põhjal situatsiooni ette kujutada, siis koherentsus puudub. Semantiline koherentsus ei avaldu alati nähtavate seostena, vaid põhineb järeldustel. (Õim, Haldur 1981. *Tekst ja selle mõistmine. Eesti keele grammatika probleeme*. Tartu: TRÜ Toimetised. Karlsson, Fred 2002. *Üldkeeleteadus*. Tallinn: Eesti Keele Sihtasutus – viidatud Gololobova 2017: 6 kaudu) Terviklik tekst saab olla

ainult sidus. Mõtteline sidusus tähendab seda, et üks mõte järgneb loogiliselt teisele, nende vahel ei teki mõttelinki (mõte ei katke) ja teksti genereerija ei kaldu oma kavatsusest kõrvale. (Karlep 1998: 141)

Teksti tervikkust iseloomustavad järgmised tunnused (Леонтьев А. А. 1976. Психолингвистический аспект языковых знаков/Принципы и методы семантических исследований – viidatud Gololobova 2017: 7 kaudu):

- grammatilised (ühtse verbivormi kasutamine kogu tekstis);
- kommunikatiivsed (modaalsus ehk lausesisu ja tegelikkuse vahekord, pragmaatilisus);
- foneetilised (intonatsiooni funktsioneerimise iseärasused);
- stilistilised;
- semantilised signaalid (teksti alustamine, jätkamine, lõpetamine).

Kirjaliku teksti puhul on vaadeldavad kõik ülal loetletud tunnused peale foneetiliste aspektide.

2.2. Pehmendavad ja võimendavad keelendid, interpunktsioon

Lisaks grammatilistele seostamisvahenditele kasutatakse tekstis mõnikord keelendeid, mis muudavad teksti sisu mahedamaks või teravamaks, rõhutavad selle tähtsust või pisendavad selle tähendust. Neid saab pidada üheks tsensori töövahendiks, mis võimaldab väljaütlemisi, arvamusi ja fakte vastavalt vajadusele võimendada või mahendada.

Pehmendavaid keelendeid „kasutab teksti autor selleks, et esitada väidet pigem arvamuse kui faktina. Lisaks saab autor pehmendavate keelendite abil näidata seda, et ta on teadlik teiste vaatepunktide olemasolust või nende võimalikkusest“ (Hyland, Ken 2005a. *Metadiscourse: Exploring interaction in writing*. London & New York: Continuum, 52; Hyland, Ken 2005b. *Stance and Engagement: a Model of Interaction in Academic Discourse. Discourse Studies* 7 (2), 178 – viidatud Teiva 2022: 9 kaudu). Pehmendavad keelendid on näiteks *võib-olla, ilmselt, vist, vaevalt* jne (Teiva 2022: 9).

Võimendavate keelendite abil väljendab autor, et on enda esitatud väites täiesti kindel ja teeb teadliku valiku oma väidet ka nii esitada. Sel viisil väljendudes heidab autor kõrvale teised võimalikud arvamused, isegi kui ta on nende olemasolust teadlik. (Hyland, Ken 2005a. *Metadiscourse: Exploring interaction in writing*. London & New York: Continuum, 52–53 –

viidatud Teiva 2022: 9 kaudu) Võimendavad keelendid on muu hulgas *loomulikult, ilmselgelt, mõistagi*. (Teiva 2022: 10).

Veel üks moodus kirjalikus tekstis emotsiooni välja tuua või rõhuasetust muuta on **interpunktsiooni** ehk **kirjavahemärgistuse** eesmärgistatud kasutamine. Lisaks kõige tavalisemale interpunktsioonile, mis kannab iseenesest küllaltki palju teavet, on selle üheks näiteks ka struktuurne rõhutamine, mille puhul muudetakse rõhu lisamiseks teksti tavapärasest struktuuri. Selleks võib näiteks olla ebatavaliselt lühikese lause kasutamine muidu tavalise pikkusega lausete vahel või keset lõiku, või vastupidi, lühilauselega teksti ühe pika lause lisamine. (Williams 2018)

Tsensori töö üks osa on eeltoodud põhimõtteid järgides tagada, et ka tsenseeritud kujul oleks tõlge sidus ja terviklik, annaks mõtte suuremate moonutusteta edasi, väljajätud ja muudatused ei mõjuks tekstis ebaloomulikult ning puuduksid mõttekatkestused. Järgmises peatükis analüüsin, kas ja mil viisil on see eesmärk saavutatud „Kellele lüüakse hingekella” tõlkes. Metoodikana kasutan selleks kolme keele kvalitatiivset võrdlevat analüüsi.

3. „KELLELE LÜÜAKSE HINGEKELLA“ TÕLGETE ANALÜÜS

Kokku leidsin teose ingliskeelset originaali ja eestikeelset tõlget võrreldes 45 muudatust või väljajätu. Ülaloodud Valerie Lundbergi üheksast tsensuurimeetodist hõlmavad vaid krüpteerimine, väljajätt, puhastamine ja loovtsenseerimine konkreetselt tsensori, mitte riigi tegevust, ning vaadeldud teosest leitud muudatused langesid neist peamiselt kahte kategooriasse – väljajätt ja puhastamine, millest viimast leidus üsna vähe. Sageli ei olnud tekstilõigus tehtud muudatused ühe kindla kategooria alla liigitatavad, vaid oli kasutatud tsensuurimeetodite kombinatsioone, näiteks teatud määral väljajätu, mõne sõna jagu puhastamist ja pisut ka ümbersõnastamist. Viimane peaks Lundbergi definitsiooni järgi olema kõige lähedasem loovtsenseerimisele, kuid selle puhul peetakse üldjuhul silmas lausest või lõigust suuremate tekstimahtude ümberkirjutamist. Seetõttu ei ole ma liigituses loovtsenseerimise mõistet ka kasutanud ning vastavad tekstinäited on liigitatud kombineeritud tsensuurimeetodite või „muude näidete“ alla. Kõige levinum teoses kasutatud tsenseerimismeetod oli väljajätt, mida oli kasutatud 27 korral.

Allolevad näited on esitatud inglise, vene ja eesti keeles ning jagatud vastavalt tsensuurimeetodile kolme osasse – väljajätud, väljajätu ja puhastamise kombinatsioonid ning muud näited, mis ei mahtunud täielikult ühegi kategooria alla. Väljajätud on originaaltekstis märgitud paksus kirjas (*“I hear you are travelling too,” Karkov said, **showing his bad teeth** as he smiled.*) ning eesti ja vene keeles tähisega [...] („*Ma kuulsin, et ka sul seisab rännak ees,*” ütles Karkov [...]). Muud tekstiosad, millele analüüsis viitan, on alla joonitud (*“How much does it weigh?” / „Palju ta kaalub?”*). Tekstinäite peatüki ja lehekülje number on esitatud vaid eestikeelse tõlke kohta, kuna originaaltekst on ilmunud paljudes erinevates trükkides, samuti elektroonilisel kujul, ning venekeelne tõlge on internetis kättesaadav ühe pika tekstina ilma leheküljenumbriteta. Tekstid on loetavuse huvides omavahel joondatud.

3.1. Väljajätud

1. näide

Ingliskeelne originaal (For Whom The Bell Tolls, 1940)	Vene keel („По ком звонит колокол“, 1968)	Eesti keel („Kellele lüüakse hingekella“, 1970)
<p>You are very different from me,” Golz had said and filled up the glasses again. “You never think about only girls. I never think at all. Why should I? I am Général Sovietique. I never think. Do not try to trap me into thinking.”</p> <p>Some one on his staff, sitting on a chair working over a map on a drawing board, <u>growled</u> at him in the language Robert Jordan did not understand.</p>	<p>Мы с вами очень разные люди, — сказал Гольц и снова налил ему и себе тоже. — Вы думаете не только о девушках, а и о многом другом. А я вообще ни о чем таком не думаю. На что мне? [...]</p> <p>Один из штабных офицеров, склонившийся над картой, приколотой к чертежной доске, <u>проворчал</u> что-то на языке, которого Роберт Джордан не понимал.</p>	<p>„Teie olete hoopis teist masti mees kui mina,” oli Golz öelnud ja klaasid uuesti täis valanud. „Teie ei mõtle [...] tüdrukute peale. Mina aga ei mõtle üldse mitte. Miks ma peaksin mõtlema? [...]“</p> <p>Üks ta staabiohvitser, kes toolil istus ja joonestuslauale laotatud kaarti uuris, <u>porises</u> midagi keeles, mida Robert Jordan ei mõistnud. (1. pt, lk 14)</p>

Esimesest lõigust on eesti keeles tehtud kaks väljajättu ja vene keeles üks. Neist esimese puhul on kustutatud sõna *only*, mis eesti keeles annab tulemuseks selle, et tegelane ei mõtle üldse tüdrukutest, kui inglise ja vene keeles ta seda teeb. Vene keeles on lauset ka täiendatud, kaldudes kõrvale autori nipsisõnalisest stiilist. (*You never think about only girls / Вы думаете не только о девушках, а и о многом другом. / Teie ei mõtle tüdrukute peale.*). Teisalt kompenseerib seda elliptiline *На что мне?*, mis puudub eesti keeles.

Teine väljajätt on pikem ning nii vene kui ka eesti keeles sama (*I am Général Sovietique. I never think. Do not try to trap me into thinking*). Enne väljajättu on vene keeles taas mindud lause täiendamise teed, kus kollokatsioon *ни о чем таком* mõjub pehmenitava keelendina. Eesti keeles ei ole sellega kaasa mindud. Kui inglise keeles on väljajätule eelnevad laused omavahel radiaalses seoses, siis eesti ja vene keeles on seos lineaarne ja kasutatud on vastandavaid seostamisvahendeid – eesti keeles sõna *aga* (*Mina aga ei mõtle üldse mitte*) ja vene keeles sõnu *А я* (*А я вообще ни о чем таком не думаю*). Eesti keeles on sidustava leksikaalse vahendina ja ingliskeelset stiili järgides korratud veel kord sõna *mõtlemata* (*I never think at all. Why should I? / А я вообще ни о чем таком не думаю. На что мне? / Mina aga ei mõtle üldse mitte. Miks ma peaksin mõtlema?*).

Teises lõigus väärib tähelepanu sõna *growl* pehmemdamine nii vene kui ka eesti keeles – ei *проворчал* ega *porises* ole nii vaenulikud ega ärritunud, kui algtekst mõista annab.

2. näide

<p>Karkov was the most intelligent man he had ever met. Wearing black riding boots, gray breeches, and a gray tunic, with tiny hands and feet, puffily fragile of face and body, with a spitting way of talking through his bad teeth, he looked comic when Robert Jordan first saw him. But he had more brains and more inner dignity and outer insolence and humor than any man that he had ever known.</p> <p>Gaylord's itself had seemed indecently luxurious and corrupt. But why shouldn't the representatives of a power that governed a sixth of the world have a few comforts? Well, they had them and Robert Jordan had at first been repelled by the whole business and then had accepted it and enjoyed it. Kashkin had made him out to be a hell of a fellow and Karkov had at first been insultingly polite and then, when Robert Jordan had not played at being a hero but had told a story that was really funny and obscenely discreditable to himself, Karkov had shifted from the politeness to a relieved rudeness and then to insolence and they had become friends.</p>	<p>Карков — самый умный из всех людей, которых ему приходилось встречать. Сначала он ему показался смешным — тщедушный человечек [...] в сером кителе, серых бриджах и черных кавалерийских сапогах, с крошечными руками и ногами, и говорит так, точно сплевывает слова сквозь [...] зубы. Но Роберт Джордан не встречал еще человека, у которого была бы такая хорошая голова, столько внутреннего достоинства и внешней дерзости и такое остроумие.</p> <p>[...] <u>Кашкин наговорил о Роберте Джордане бог знает чего</u>, и Карков первое время был с ним оскорбительно вежлив, но потом, когда Роберт Джордан, вместо того чтобы корчить из себя героя, рассказал какую-то историю, очень веселую и выставявшую его самого в непристойно-комическом свете, Карков от вежливости перешел к добродушной грубоватости, потом к дерзости, и они стали друзьями.</p>	<p>Teist nii intelligentset inimest kui Karkov polnud ta oma elus kohanud. See pisikeste käte ning jalgadega, kiitsaka keha [...] ja <u>üleoleva näoga</u> mees, kes kandis musti säärsaapaid, halle pükse ning halli frentši ja kõneldes otsekui sülitas oma [...] hammaste vahelt sõnu välja, jättis endast Robert Jordanile esimesel pilgul üsnagi koomilise mulje. Aga tal oli rohkem mõistust ja huumorimeelt, rohkem seesmist väärikust ja välist häbematust kui kellelgi teisel Robert Jordani tutvusringkonnas.</p> <p>[...] <u>Kaškin oli ta kõvasti üles kiitnud</u> ja alguses oli Karkov ta vastu solvavalt viisakas, kui aga Robert Jordan ei püüdnudki kangelist mängida, vaid jutustas ühe päris lõbusa loo, mis esitas teda ennast üpris viletsas valguses, muutus Karkovi viisakus lõõgastunud jõhkruseks, seejärel häbematuseks, ja neist said sõbrad. (18. pt, lk 256–257)</p>
---	---	---

Esimeses lõigus on tehtud üksikuid väljajätte ning mehe kirjeldust muudetud nii eesti kui ka vene keeles. Mõlemas on kustutatud viide katkistele hammastele ning samuti on väljajättude ja

pehmenustega sõnastatud *puffily fragile of face and body* – *тщедушный* / *kiitsaka keha(ga)*. Eesti keeles on millegipärast kirjeldusse lisatud ka *üleoleva näoga*, mida originaalis ega vene keeles ei ole. Kõikides keeltes on kirjelduselementide järjekord mõnevõrra erinev.

Teise lõigu alguses on tehtud väljajätt, mille lõpus viidati Robert Jordanile (*Gaylord's itself had seemed indecently luxurious and corrupt. But why shouldn't the representatives of a power that governed a sixth of the world have a few comforts? Well, they had them and Robert Jordan had at first been repelled by the whole business and then had accepted it and enjoyed it.*). Seal edasi läheb tekst tema-vormis. Vene keeles on lisatud täpsustus, kelle kohta jutt käib: *Кашкин наговорил о Роберте Джордане бог знает чего*, kuid eesti keeles on sõnastuses lähtunud originaalist: *Kashkin had made him out to be a hell of a fellow*. Kuna aga eelmises lõigus räägitakse Karkovist ja mõttelõnga üks osa on vahele jäetud, on eesti keeles kadunud sidusus ja tekib segadus, kelle oli Kaškin üles kiitnud – Karkovi või Robert Jordani.

3. näide

<p>They were Communists and they were disciplinarians. The discipline that they would enforce would make good troops. Lister was murderous in discipline. He was a true fanatic and he had the complete Spanish lack of respect for life. In a few armies since the Tartar's first invasion of the West were men executed summarily for as little reason as they were under his command. But he knew how to forge a division into a fighting unit. It is one thing to hold positions. It is another to attack positions and take them and it is something very different to manoeuvre an army in the field, Robert Jordan thought as he sat there at the table.</p>	<p>Они были коммунистами и сторонниками железной дисциплины. Дисциплина, насаждаемая ими, сделает из <u>испанцев</u> хороших солдат. Листер был особенно строг насчет дисциплины, и он сумел выковать из дивизии настоящую боеспособную единицу. [...]</p> <p>Одно дело — удерживать позиции, другое — пойти на штурм позиций и захватить их, и совсем особое дело — маневрировать войсками в ходе боевых действий, думал Роберт Джордан, сидя в пещере за столом.</p>	<p>Nad olid kommunistid ja range distsipliini pooldajad. Nende maksmapandud distsipliin loob häid väeosasid. Lister nõudis raudset distsipliini. [...]</p> <p>Üks asi on positsiooni kaitsta. Teine asi on positsioone rünnata ja vallutada. Ja kolmas, sootuks erinev asi on armeega lahinguväljal manööverdada, mõtles Robert Jordan koostas laua taga istudes. (18. pt, lk 259)</p>
--	--	--

Lõigu alguses on vaid vene keeles märgitud, et Lister vormis häid sõdureid hispaanlastest (*Дисциплина, насаждаемая ими, сделает из испанцев хороших солдат*); inglise ja eesti keeles ollakse üldsõnalisem (*would make good troops / distsipliin loob häid väeosasid*).

Lõigust on nii eesti kui ka vene keeles välja jäetud osa *He was a true fanatic and he had the complete Spanish lack of respect for life. In a few armies since the Tartar's first invasion of the West were men executed summarily for as little reason as they were under his command. But he knew how to forge a division into a fighting unit.* Väljajätt katkestab ja moonutab eesti keeles lokaalselt sidusat mõttearendust. Originaaltekstis suunab välja jäetud osa arutluse selleni, et Lister saab hoolimata kohutavast iseloomust kõige allpool loetletuga hakkama. Ka vene keeles mõjub enne väljajätu lisatud *и он сумел выковать из дивизии настоящую боеспособную единицу* sidustava elemendina, mis toetab sarnast mõttekäiku. Eestikeelne lahendus, kus osa tekstist on välja jäetud ühtegi sidustavat ega suunavat lahendust kasutamata ja rangelt originaali järgides, tekitab teistsuguse mulje. Esiteks muutub mõte mõnevõrra hüplikuks (*Lister nõudis raudset distsipliini. Üks asi on positsiooni kaitsta.*). Siin oleks parema sidususe saavutamisel abiks olnud venekeelse lahenduse järgmine, kus kõik kolm mõttepunkti on ühte lausesse koondatud (*Одно дело — удерживать позиции, другое — пойти на штурм позиций и захватить их, и совсем особое дело — маневрировать войсками в ходе боевых действий(...)*). Teiseks, kuna välja on jäetud kinnitus selle kohta, et Lister suutis oma väeüksuse korralikult võitlusvõimeliseks muuta, mõjub Robert Jordani edasine mõtisklus pigem tema võimetes kahtlemisena.

4. näide

<p>Still there had not always been Gaylord's and if the situation was now one which produced such a thing as Gaylord's out of the survivors of the early days, he was glad to see Gaylord's and to know about it. You are a long way from how you felt in the Sierra and at Carabanchel and at Usera, he thought. You corrupt very easily, he thought. But was it corruption or was it merely that you lost the naïveté that you started with? Would it not be the same in anything? Who else kept that first chastity of mind about their work that young doctors, young priests, and young soldiers usually started with? The priests certainly kept it, or they got out. I suppose the Nazis keep it, he thought, and the Communists who have a severe enough self discipline. <u>But look at Karkov.</u></p> <p>He never tired of considering the case of Karkov.</p>	<p>Но было время, когда Гэйлорда не было, и если положение изменилось настолько, что Гэйлорд мог стать тем, чем его сделали уцелевшие после первых дней войны, Роберт Джордан очень рад этому и рад бывать там. То, что ты чувствовал в Сьерре, и в Карабанчеле, и в Усере, теперь ушло далеко, думал он. [...]</p> <p>Но кому удастся сохранить тот первый целомудренный пыл, с каким начинают свою работу молодые врачи, молодые священники и молодые солдаты? Разве что священникам, иначе они должны бросить все. [...]</p> <p><u>Но вот если взять Каркова?</u></p> <p>Ему никогда не надоедало думать о Каркове.</p>	<p>Aga veel mõni aeg tagasi polnud mingit „Gaylordi”, ja kui olukord vahepeal sedavõrd muutus, et esimeste kuude ellujäänud tundsid vajadust „Gaylordi”-taolise hotelli järele, oli tal hea meel, et „Gaylord” oli olemas ja tema võib seda külastada. Sa oled kaugel sellest tundest, mis sind valdas Sierras ja Carabanchelis ning Useras, mõtles ta. [...]</p> <p>Ei suuda ju ka noored arstid, noored preestrid ja noored sõdurid kuigi kauaks säilitada seda esialgset meelepuhtust, millega nad tavaliselt oma tööle asuvad. Preestrid siiski suudavad, sest muidu loobuksid nad oma ametist. [...]</p> <p><u>Aga Karkov?!</u></p> <p>Ta ei tüdinud Karkovile mõtlemast. (18. pt, lk 264)</p>
---	--	---

Tekstist on nii eesti kui ka vene keeles tehtud kaks väljajätu. Pärast esimest (*You corrupt very easily, he thought. But was it corruption or was it merely that you lost the naïveté that you started with? Would it not be the same in anything?*) on vene keeles järgitud algteksti (*Who else kept that first chastity of mind about their work that young doctors, young priests, and young soldiers usually started with?*) ja jätkatud küsimusega (*Но кому удастся сохранить тот первый целомудренный пыл, с каким начинают свою работу молодые врачи, молодые священники и молодые солдаты?*). Eestikeelne tõlge lahkneb mõlemast, alustades teadaolevust rõhutavat üldlaiendit *ju* kasutades tõdemusega, et *ei suuda ju ka noored arstid, noored preestrid ja noored sõdurid kuigi kauaks säilitada seda esialgset meelepuhtust, millega nad tavaliselt oma tööle asuvad*, sidudes mõttekäigu sujuvalt eelmise lõiguga. Osaliselt on sõnastust valides kasutatud väljajätu viimast mõtet *would it not be the same in anything?*, muutes nii esimesele väljajätule järgneva lõigu sidusamaks kui vene keeles.

Mõlemast tõlkest on välja jäetud ka lõik *I suppose the Nazis keep it, he thought, and the Communists who have a severe enough self discipline*. Selle ülejäänud tekstiga seostamiseks ei ole olnud tarvis täiendavaid keelelisi vahendeid kasutada, kuna tegu on ühe näitega mitmest.

Pärast teist väljajätu mainitakse Karkovit igas keeles järjest tungivamalt. Algsest täiesti neutraalsest tõdemusest *But look at Karkov* saab vene keeles küsimus *Но вот если взять Каркова?* ning eesti keeles on otsustatud emotsiooni rõhutamiseks kasutada kahekordset kirjavihemärgistust, mida muidu esines teoses väga vähe (*Aga Karkov?!).*

5. näide

<p>“I thought that you <u>did not believe in political assassination.</u>” “It is practised very extensively,” Karkov said. “Very, very extensively.”</p> <p>“But—” “We do not believe in acts of terrorism by individuals,” Karkov had smiled.</p>	<p>— Я думал, что <u>вы против</u> метода политических убийств. [...]</p> <p>[...] — Мы против индивидуального террора, — улыбнулся Карков.</p>	<p>„Ja mina arvasin, et <u>te ei poolda poliitilisi mõrvu.</u>” [...]</p> <p>[...] „Meie ei poolda terroriakte, mida sooritavad üksikisikud.“ Karkov muigas. (18. pt, lk 269)</p>
--	---	---

Nii eesti kui ka vene keeles on välja jäetud sõnad “*It is practised very extensively,*” Karkov said. “*Very, very extensively.*” “*But—*”. Sellele eelnev ja järgnev sõnastus on kõigis kolmes keeles mõnevõrra erinev. Kui inglise keeles ei usuta poliitilistesse mõrvadesse, siis vene keeles ollakse nende vastu ja eesti keeles on valitud tugevusastmelt vahepealne sõnastus – *ei poolda*.

Kuna algtekstis on dialoogi sõnastuses kasutatud kordusmeetodit, ei ole väljajätu tõlkesse sobitamine vajanud muudatusi ülejäänud tekstis. Küll aga on eestikeelses tõlkes dialoogi pahaendelisust lisanud ingliskeelse lause “*We do not believe in acts of terrorism by individuals,*” Karkov had smiled kirjavihemärgistuse abil kaheks osaks lõhkumine – „*Meie ei poolda terroriakte, mida sooritavad üksikisikud.*“ Karkov muigas. See rõhutava interpunktsiooni taktika annab vastusele järsema lõpu ja tekitab erinevalt kahest teisest keelest semantilise seose, kus esmalt väljendatakse mõtet ja alles siis järgneb muie. Karkov ei anna vastust enam naeratades ning tekkinud ülilühike lause (*Karkov muigas*) rõhutab seda teksti struktuuri lõhkudes veelgi.

6. näide

<p>“So say I,” Anselmo said. “That we should win the war.”</p> <p>“And afterwards shoot the anarchists and the Communists and all this canalla except the good Republicans,” Agustín said.</p> <p>“That we should win this war and shoot nobody,” Anselmo said.</p>	<p>— Вот и я так говорю, — сказал Ансельмо. [...]</p> <p>— Лишь бы нам выиграть войну. И хорошо бы выиграть войну и никого не расстреливать.</p>	<p>„Mina ütlen sedasama,” ütles Anselmo. „See sõda tuleb meil võita.“ [...]</p> <p>„Et me sõja võidaksime ja ei laseks kedagi maha,” ütles Anselmo. (23. pt, lk 313–314)</p>
--	--	--

Eesti ja vene keelest on välja jäetud Agustíni vastus *“And afterwards shoot the anarchists and the Communists and all this canalla except the good Republicans,” Agustín said.* Väljajätu tulemusena ja otsuse tõttu järgida sõnastuses pigem ingliskeelset versiooni on kahjustada saanud eestikeelse teksti sidusus. Kui vene keeles on jutu algust mõttekorduse vältimiseks kärbitud (*Вот и я так говорю, — сказал Ансельмо*) ja pärast väljajätu ei ole uuesti Anselmo nime lisatud, siis eesti keeles on tekkinud olukord, kus dialoogi osalistest on säilinud vaid üks pool, kes avaldab arvamust ning asub seejärel kohe uuesti kõnelema (*„Mina ütlen sedasama,” ütles Anselmo. „See sõda tuleb meil võita.“ „Et me sõja võidaksime ja ei laseks kedagi maha,” ütles Anselmo.*). Lokaalse sidususe katkemine on seetõttu väga ilmne.

Samuti muutub mõnevõrra ebaloomulikult kõneviis – kindlast tingivaks. Selles otsuses ei ole järgitud ei algteksti ega ka venekeelset tõlget. Inglise keeles on kasutatud lihtsat sõnakordust (*That we should win the/this war*) ning vene keeles on mõtet väljendatud vaid üks kord ja pigem optatiivses vormis (*Лишь бы нам выиграть войну*). Otsustav *„See sõda tuleb meil võita“* esineb vaid eesti keeles. Pmselt on ka kõneviisi nihe tekkinud hooletu väljajätu tõttu.

7. näide

<p>When he came into the room, Karkov went at once to the woman in the uniform and bowed to her and shook hands. She was his wife and he said something to her in Russian that no one could hear and for a moment the insolence that had been in his eyes as he entered the room</p>	<p>Войдя в комнату, Карков прежде всего подошел к женщине в форме, поклонился ей и пожал руку. Это была его жена, и он сказал ей что-то по-русски так, что никто не слышал, и на один миг дерзкое выражение, с которым он вошел в комнату,</p>	<p>Saali astunud, läks Karkov kõigepealt vormi kandva naise juurde, kummardas ja surus ta kätt. See oli tema naine, kellele ta ütles midagi vene keeles, mida keegi teine ei kuulnud, ja ülbusevarjund, mis ta silmis mängles, kui ta saali sisenes, kadus üheks hetkeks. Ent see ilmus</p>
--	--	---

<p>was gone. Then it lighted again as he saw the mahogany-colored head and the love-lazy face of the well-constructed girl who was his mistress and he strode with short, precise steps over to her and bowed and shook her hand in such a way that no one could tell it was not a mimicry of his greeting to his wife. His <u>wife</u> had not looked after him as he walked across the room. She was standing with a tall, good-looking Spanish officer and they were talking Russian now.</p>	<p>исчезло из его глаз. Но оно сейчас же опять вернулось, как только он заметил красновато-рыжие волосы и томно-чувственное лицо хорошо сложенной девушки [...], и он направился к ней быстрым, четким шагом и поклонился [...].</p> <p><u>Жена</u> не смотрела ему вслед, когда он отошел. Она повернулась к высокому красивому офицеру-испанцу и заговорила с ним по-русски.</p>	<p>otsekohe tagasi, kui ta nägi [...] ilusa kehaehitusega tüdruku mahagonrusket pead ja laisk-meelast nägu. Kiire täpse sammuga läks ta tüdruku juurde [...].</p> <p><u>Naine</u> ei seiranud teda, kui ta üle toa läks. Ta seisis ilusa pikakasvulise hispaania ohvitseri kõrval ja rääkis temaga vene keelt. (32. pt, lk 390-391)</p>
--	--	---

Tekstist on tehtud kaks väljajätu – esiteks *who was his mistress* ja seejärel *and bowed and shook her hand in such a way that no one could tell it was not a mimicry of his greeting to his wife*. Viimase puhul on eestikeelsest tõlkest välja jäänud ka kummardus, kuigi vene keeles on see alles jäetud. Esimene väljajätt on teataval määral sidusust mõjutanud. Inglisekeelne sõnastus koos väljajäetud osa ja eessõnaga *the* annavad kohe olukorrast ülevaate *as he saw the mahogany-colored head and the love-lazy face of the well-constructed girl who was his mistress*, samas kui eestikeelne *kui ta nägi [...] ilusa kehaehitusega tüdruku mahagonrusket pead* edastab üsna vähe teavet. See ei väljenda, et tüdruk oleks olnud mingil viisil erinev kõigist teistest saalis viibinud neidudest. Võimalik, et konteksti oleks lisanud objektile viitava arvsõna kasutamine seostamisvahendina: *kui ta nägi ühe ilusa kehaehitusega tüdruku...* Ka vene keel on sama üldsõnaline (*красновато-рыжие волосы и томно-чувственное лицо хорошо сложенной девушки*). Enne väljajätte on eestikeelne tekst süntaksilt ja sõnavaralt väga sarnane vene keelega.

Teise väljajätu lõpus viidatakse abikaasale (*no one could tell it was not a mimicry of his greeting to his wife*). Sellele järgnevas lauses (*Naine ei seiranud teda, kui ta üle toa läks*) oleks ladususe ja arusaadavuse huvides ehk parem, kui oleks järgitud teisi keeli, kus *naise* asemel on segadust ennetavalt kasutatud sõna *abikaasa* (*His wife had not looked after him as he walked across the room / Жена не смотрела ему вслед, когда он отошел*). Väljajätu tõttu kõneldakse eesti keeles esmalt tüdrukust ja siis kohe naisest ning kuna tüdruku all ei peeta silmas last, võib neid kergesti sünonüümideks pidada.

8. näide

<p>“Your great love is getting a little fat,” Karkov was saying to the girl. “All of our heroes are fattening now as we approach the second year.” He did not look at the man he was speaking of.</p> <p>“You are so ugly you would be jealous of a toad,” the girl told him cheerfully. She spoke in German. “Can I go with thee to the offensive tomorrow?”</p>	<p>— Твой <u>предмет</u> что-то растолстел за последнее время, — сказал Карков девушке. — Все наши герои стали толстеть с тех пор, как мы вступили во второй год войны. — Он не глядел на человека, о котором шла речь.</p> <p>— [...] Ты меня завтра возьмешь с собой в наступление? — спросила девушка. Она говорила по-немецки.</p>	<p>„Sinu suur armastus kipub kõhtu kasvatama,” ütles Karkov tüdrukule. „Mida lähemale teine aasta jõuab, seda kõhukamaks meie kangelased lähevad.” Ta ei vaadanud mehe poole, kellest ta kõneles.</p> <p>[...] „Võtad mind homme pealetungile kaasa?” küsis tüdruk lõbusalt. Ta rääkis saksa keelt. (32. pt, lk 391)</p>
--	--	--

Nii eesti kui ka vene keeles on välja jäetud sama lause – “*You are so ugly you would be jealous of a toad,*” the girl told him cheerfully. Eestikeelsesse tõlkesse on erinevalt vene keelest alles jäetud, et tüdruk oli lõbusas tujus („*Võtad mind homme pealetungile kaasa?*“ küsis tüdruk lõbusalt / *Ты меня завтра возьмешь с собой в наступление?* — *спросила девушка*). Samuti on väljajätu ülejäänud tekstiga sulandamiseks nii vene kui ka eesti keeles lõigu lõppu tõstetud lause *Ta rääkis saksa keelt*, mis vastab loogilise keele põhimõttele, et sündmusi kirjeldatakse nende toimumise järjekorras. Olnuks lause jäänud pärast väljajätku esimeseks, oleks tekkinud vastuolu, kus neiu ei ole veel kõnelema hakanudki, kui juba on teada, et ta teeb seda saksa keeles.

9. näide

<p>“This is something else,” Karkov went on, “but it is the same principle. <u>I am going to find out</u> just how untouchable you are, Comrade Marty. I would like to know if it could not be possible to change the name of that tractor factory.”</p>	<p>— Тут дело обстоит несколько по-иному, — продолжал Карков, — но в принципе это одно и то же. <u>Я еще выясню</u>, насколько ваша особа неприкосновенна, <u>товарищ Марти</u>. [...]</p>	<p>„Praegune asi on küll mõnevõrra teist laadi,” jätkas Karkov, „kuid põhimõtteliselt siiski seesama. <u>Ma tahan välja selgitada</u>, kui puutumatu teie lõpuks olete.” [...]</p> <p>(42. pt, lk 464)</p>
---	--	--

Nii eesti kui ka vene keeles on välja jäetud lause *I would like to know if it could not be possible to change the name of that tractor factory*. Lõigu alguses on eesti keeles kasutatud sama pehmendust kui vene keeles (*несколько* / *mõnevõrra*). Samuti on eesti keeles mahendatud inglise ja vene keele kindlat kõneviisi (*I am going to find out* / *Я еще выясню*) ja asendatud see (võimalik,

et välja jäetud osa eeskujul) sõnadega *Ma tahan välja selgitada*. Ka mõne teise näite puhul (nt 8. näide) võib täheldada, et tõlkija/tsensor kasutab sõnastuses fragmente välja jäetud osadest, et neid siiski teatud määral teksti sisse tuua. See omakorda peaks tagama ka parema sidususe.

Mingil põhjusel on eestikeelsest versioonist välja jäänud pöördumine *Comrade Marty / товарищ Марти*.

10. näide

<p>Bigotry is an odd thing. To be bigoted you have to be absolutely sure that you are right and nothing makes that surety and righteousness like continence. Continence is the foe of heresy.</p> <p>How would that premise stand up if he examined it? <u>That was probably why the Communists were always cracking down on Bohemianism.</u> When you were drunk or when you committed either fornication or adultery you recognized your own personal fallibility of that so mutable substitute for the apostles' creed, the party line. Down with Bohemianism, the sin of Mayakovsky.</p> <p>But Mayakovsky was a saint again. That was because he was <u>safely dead</u>. You'll be safely dead yourself, he told himself. Now stop thinking that sort of thing. Think about Maria.</p>	<p>Странная вещь фанатизм. Чтоб быть фанатиком, нужно быть абсолютно, непрекаемо уверенным, что ты прав, а ничто так не укрепляет эту уверенность, как воздержание. Воздержание лучшее средство против ереси.</p> <p>Любопытно, выдержит ли этот тезис дальнейшее углубление. <u>Вероятно, именно потому коммунисты так воюют с духом богемы.</u> [...] Долой богему, то, чем грешил Маяковский.</p> <p>Но ведь Маяковский теперь снова причислен к лику святых. Да, потому что он уже <u>покойник</u>. Ты и сам скоро будешь покойником. Ну, нечего думать о таких вещах. Думай лучше о Марии.</p>	<p>Fanatismiga on kummaline lugu. Sa saad fanaatik olla ainult siis, kui sa oled absoluutselt veendunud, et sinul on õigus, ja see veendumus on kõige kindlam, kui sa pead sugulist karskust. Karskus on parim vahend ketserluse vastu.</p> <p>Kas see väide peaks ka kriitikat kannatama? <u>Aga miks on kommunistid boheemlust alati materdanud?</u> [...] Maha boheemlus, maha Majakovski patt!</p> <p>Aga Majakovski oli jälle pühak. Eks sellepärast, et ta <u>koolnud</u> on. Varsti oled ka sina koolnud, ütles ta iseendale. Aga nüüd aitab säärestest mõtetest. Mõtle parem Maria peale. (13. pt, lk 184)</p>
--	---	--

Taas kattub eesti ja vene keeles välja jäetud tekstiosa: *When you were drunk or when you committed either fornication or adultery you recognized your own personal fallibility of that so mutable substitute for the apostles' creed, the party line*. Väljajätuga lõigus on eesti keeles kannatada saanud teksti selgus. Mingil põhjusel on erinevalt teistest keeltest otsustatud enne väljajätu kasutada küsilauset (*That was probably why the Communists were always cracking down on Bohemianism.* / *Вероятно, именно потому коммунисты так воюют с духом богемы / Aga*

miks on kommunistid boheemlust alati materdanud?). Küsimus jääb aga vastuseta, kuna toimub väljajätt, ning mingit selgitust saamata järgneb hüüatus *Maha boheemus, maha Majakovski patt!*. Ka sama väljajätu korral oleks tekst olnud märksa sidusam, kui küsilause asemel oleks kasutatud väitlauset nagu muudes keeltes. Sellisel juhul oleks tekkinud mõtteseos eelmise lõiguga ja katkendlikkust oleks saanud vältida.

Teises lõigus on igas keeles erinevalt väljendatud asjaolu, et Majakovski on surnud. Inglise keeles on selleks kergelt ühiskonnakriitilist suhtumist väljendav *safely dead*, vene keeles neutraalne *покойник* ja eesti keeles *koolnud*, mida üldiselt inimeste kohta ei kasutata ja millel on pigem negatiivne tähendusvarjund.

3.2. Puhastamise ja väljajätu kombinatsioonid

11. näide

<p>Gaylord's was the place where you met famous peasant and worker Spanish commanders who had sprung to arms from the people at the start of the war without any previous military training and found that many of them spoke Russian. <u>That had been the first big disillusion to him a few months back and he had started to be cynical to himself about it.</u> But when he realized how it happened it was all right. They were peasants and workers. They had been active in the 1934 revolution and had to flee the country when it failed and in Russia they had sent them to the military academy and to the Lenin Institute the Comintern maintained so they would be ready to fight the next time and have the necessary military education to command.</p> <p>The Comintern had educated them there. In a revolution you could not admit to outsiders who helped you <u>nor that any one</u> knew more than he was supposed to know. He had learned that. <u>If a thing was</u></p>	<p>Там, у Гэйлорда, можно было встретить знаменитых испанских командиров, которые в самом начале войны вышли из недр народа и заняли командные посты, не имея никакой военной подготовки, и оказывалось, что многие из них говорят по-русски. <u>Это было первое большое разочарование, испытанное им несколько месяцев назад, и оно навело его на горькие мысли.</u> По потом он понял, в чем дело, и оказалось, что ничего тут такого нет. Это <u>действительно</u> были рабочие и крестьяне. Они участвовали в революции 1934 года, и когда революция потерпела крах, им пришлось бежать в Россию, и там их послали учиться в Военную академию [...] для того, чтобы они <u>получили военное образование, необходимое для командира, и в другой раз были готовы к борьбе.</u></p> <p>[...] Во время революции нельзя выдавать посторонним, кто тебе помогает, или показывать, <u>что ты знаешь больше, чем тебе</u></p>	<p>„Gaylordi“ hotellis oli ta kohanud talupoegade ja tööliste ridadest sirgunud kuulsaid Hispaania väejuhte, kes astusid sõja puhkedes ilma igasuguse sõjalise ettevalmistuseta rahva hulgast armee etteotsa, ja avastanud, et paljud neist räägivad vene keelt. Paar kuud tagasi oli see avastus talle <u>esimeseks suuremaks pettumuseks, mis sünnitas hulga küünilisi mõtteid.</u> Aga kui ta mõistis, kuidas asi oli toimunud, leppis ta sellega. Need mehed olid <u>tõepoolest</u> talupojad ja töölised. Nad võtsid aktiivselt osa 1934. aasta revolutsioonist, aga kui revolutsioon läbi kukkus, tuli neil kodumaalt pageda, ja Venemaal saadeti nad õppima sõjaväeakadeemiasse [...], <u>et nad saaksid vajaliku sõjaväelise hariduse ja oleksid järgmisel korral võimelised võitlust jätkama.</u></p> <p>[...] Revolutsiooni olukorras ei saanud kõrvalseisjale öelda, kes sind abistab, ega tunnistada, <u>et sa tead rohkem, kui sul on õigus teada.</u> See</p>
--	--	---

<p><u>right fundamentally the lying was not supposed to matter. There was a lot of lying though. He did not care for the lying at first. He hated it. Then later he had come to like it. It was part of being an insider but it was a very corrupting business.</u></p> <p>It was at Gaylord's that you learned that Valentin Gonzalez, called El Campesino or The Peasant, had never been a peasant but was an ex-sergeant in the Spanish Foreign Legion who had deserted and fought with Abd el Krim.</p>	<p><u>полагается знать. Он теперь тоже постиг это. Если что-либо справедливо по существу, ложь не должна иметь значения. [...]</u></p> <p>Там, у Гэйлорда, он узнал, например, что Валентин Гонсалес, прозванный El Campesino, то есть крестьянин, вовсе и не крестьянин, а бывший сержант Испанского иностранного легиона; он дезертировал и дрался на стороне Абд эль-Керима.</p>	<p><u>tarkus oli talle selgeks saanud. Ka väideti, et üritust, mis on põhimõtteliselt õige, ei saa valetamine ohustada. [...]</u></p> <p>„Gaylordi“ hotellis sai ta teada, et Valentin Gonzalez, teise nimega El Campesino ehk Talupoeg, pole mingi talupoeg, vaid Hispaania võõrleegioni endine seersant, kes deserteeris ja Abd el-Krimi poolel sõdis. (18. pt, lk 254–255)</p>
---	---	---

Esimeses lõigus on kõigis keeltes mõnevõrra erinevalt kirjeldatud Robert Jordani pettumust. Algteksti silmade avanemisest ja sisimas küüniliseks muutmisest (*That had been the first big disillusion to him a few months back and he had started to be cynical to himself about it*) on vene keeles saanud pettumus ja kibedad mõtted (*Это было первое большое разочарование, испытанное им несколько месяцев назад, и оно навело его на горькие мысли*). Kogu teose ulatuses on väljajäätude ja muudatustega ka eesti keeles püütud vältida sõna *küüniline* ja see ongi üks väheseid (kui mitte ainuke) näide, kus see on alles jäetud: *Paar kuud tagasi oli see avastus talle esimeseks suuremaks pettumuseks, mis sünnitas hulga küünilisi mõtteid*.

Paar rida edasi on eesti ja vene keeles kasutatud seostamisvahendina sõna *tõepoolest / действительно*. Inglise keeles on rõhuasetus (vähemalt selles töös kasutatud trükis) määratud kaldkirjaga (*They were peasants and workers*).

Esimesest lõigust on nii vene kui ka eesti keeles välja jäetud sõnad *to the Lenin Institute the Comintern maintained*. Väljajätule järgnevas lauseosas on eesti ja vene keeles muudetud rõhuasetust – lause lõppu, kus on kõige olulisem info, on pandud võimekus tulevikus võidelda, mitte sõjaväelise hariduse saamine nagu algtekstis. Erinevalt inglise ja vene keelest on eesti keeles jäetud märkimata, et mehed õpetatakse väejuhtideks (*have the necessary military education to command / военное образование, необходимое для командира / saaksid vajaliku sõjaväelise hariduse*).

Viide Komiternile on kaotatud ka järgmise lõigu algusest (*The Comintern had educated them there*) ning teise väljajätuna on kustutatud lõigu lõpposa (*There was a lot of lying though. He*

did not care for the lying at first. He hated it. Then later he had come to like it. It was part of being an insider but it was a very corrupting business.). Pärast esimest väljajätku on teksti vene ja eesti keeles taas mõnevõrra muudetud. Kui originaalis kõneldakse kellestki teisest, kes teab rohkem kui teadma peaks (*nor that any one knew more than he was supposed to know*), siis tõlgetes on selleks teadjaks rääkija ise (*что ты знаешь больше, чем тебе полагается знать / sa tead rohkem, kui sul on õigus teada*). Samuti on ilmselt sidususe huvides lisatud tõlkesse sõna *tarkus* (*See tarkus oli talle selgeks saanud*), mis teistes keeltes puudub.

Sellele järgnevas lauses on end eestikeelse sõnastusega öeldust distantseeritud ning järgitud ei ole kumbagi eeskujuks olevat keelt. Ingliskeelne tõdemus *If a thing was right fundamentally the lying was not supposed to matter* on vene keelde ümber pandud üldjoontes samamoodi (*Если что-либо справедливо по существу, ложь не должна иметь значения*), kuid eesti keeles on selle algusesse lisatud umbmäärane ja distantseeriv *Ka väideti*, mis vihjab, et ütleva ei pruugi ise öelduga nõus olla. Muudetud on ka ülejäänud sõnastust – kui teistes keeltes on peetud silmas, et eesmärk pühendab abinõu, siis eesti keeles nähakse valetamises ohtu (*Ka väideti, et üritust, mis on põhimõtteliselt õige, ei saa valetamine ohustada*).

Teise lõigu lõpus tehtud väljajätk kahjustab mõneti teksti sidusust ning mõtted ei haaku väga hästi järgneva lõiguga. Teine lõik peaks sisse juhatama kolmanda lõigu näite levitatavatest valedest ja teatud määral see seda ka teeb, aga puudub ingliskeelse originaali sujuvus. Osaliselt rikub sidusust see, et kolmas lõik algab eesti keeles erinevalt teistest keeltest ilma täpsustava sidendita, mis viitaks, et tegu on näitega (*It was at Gaylord's that you learned / Там, у Гэйлорда, он узнал, например / „Gaylordi“ hotellis sai ta teada*). See muudab mõtte hüplikuks.

12. näide

<p><u>He never felt like a foreigner in Spanish</u> and they did not really treat him like a foreigner most of the time; only when they turned on you.</p>	<p><u>Для Роберта Джордана испанский язык никогда не был чужим</u>, и потому эти люди редко обращались с ним как с иностранцем; разве только когда вдруг ополчались против него.</p>	<p><u>Ta ei tundnud hispaania keelt kõneldes end kunagi välismaalasena</u> ja ka hispaanlased kohtlesid teda vaid harva välismaalasena, õieti ainult siis, kui nende süda tema peale täis sai.</p>
<p>Of course they turned on you. They turned on you often but they always turned on every one. They turned on themselves, too. If you had three together, two would unite against one, and then the two would start</p>	<p>Конечно, бывает, что они ополчаются против тебя. Это случается даже часто, но ведь они готовы ополчиться против кого угодно. Даже против самих себя. [...]</p>	<p>Muidugi juhtus ka seda. Ja need korrad väga harvad polnudki, kui nende <u>süda tema peale täis sai</u>. Aga üks saanud nende süda alalõpmata ja igäihe peale täis. Ka üksteise peale. [...]</p>

<p>to betray each other. Not always, but often enough for you to take enough cases and start to draw it as a conclusion.</p> <p>This was no way to think; but who <u>censored</u> his thinking? Nobody but himself. He would not think himself into any defeatism.</p>	<p>Нехорошо было так думать, но кто <u>контролировал</u> его мысли? Никто, кроме него самого. Он не боялся, что эти мысли приведут его в конце концов к пораженьчеству.</p>	<p>Need polnud mõtted ega midagi. Aga kes <u>kontrollis</u> tema mõtteid? Mitte keegi peale tema enda. Ta ei kartnud, et nende mõtete mõlgutamine viiks ta kaotusega leppimisele. (11. pt, lk 152)</p>
---	---	--

Esimene lause on eesti keelde tõlgitud inglise keele põhjal, samas kui vene keel ülejäänud kahest keelest mõnevõrra erineb. Ilmselt arusaadavuse ja sidususe huvides on selles mainitud Robert Jordani nime ning ka sõnastuses on tehtud muudatus – hispaania keel polnud Robert Jordanile võõras (*Для Роберта Джордана испанский язык никогда не был чужим*), samas kui algtekstis ei tundnud ta end ise seda kõneldes võõrana.

Eestikeelses tõlkes on kogu väljavõtu ulatuses läbivaldt kasutatud pehmendavad väljendeid. Inglis- ja venekeelsed *turned on you* ja *вдруг ополчились против него* on mahendatud leebemaks tõdemuseks *süida sai täis*.

Teisest lõigust on nii eesti kui ka vene keeles välja jäetud kirjeldus *If you had three together, two would unite against one, and then the two would start to betray each other. Not always, but often enough for you to take enough cases and start to draw it as a conclusion*. Enne väljajätu pehmendamine jätkub: *Of course they turned on you. They turned on you often but they always turned on every one.* / Конечно, бывает, что они ополчаются против тебя. Это случается даже часто, но ведь они готовы ополчиться против кого угодно. / *Muidugi juhtus ka seda. Ja need korrad väga harvad polnudki, kui nende süida tema peale täis sai. Aga üks saanud nende süida alalõpmata ja igaihe peale täis*. Lõigu esimene lause on üldlaiendi abil eelmise lõiguga seotud (*Muidugi juhtus ka seda*) ning edasi on kogu lõik omavahel lineaarses paralleelseoses. Kui teistes keeltes nenditakse otse, et hispaanlased pöördusid sageli tema vastu, siis eesti keeles kasutatakse ootuspärasusele viitavat üldlaiendit –ki ja tõdetakse, et need korrad ei olnud väga harvad. Tekst jätkub järgmise enesestmõistetavust rõhutava üldlaiendiga *üks* ning erinevalt teistest keeltest on lisatud sõna *alalõpmata* – *aga üks saanud nende süida alalõpmata ja igaihe peale täis*. See sõna rõhutab veelgi asjaolu, et taolised juhtumid olid tavapärased ja neid pole tarvis üleliia tõsiselt võtta.

Viimases lõigus ei ole tsensor soovinud ei vene ega ka eesti keeles kasutada originaalteksti sõna *tsenseerima* ning see on veel ühe keelelise pehmendusena asendatud sõnaga *kontrollima* (*but who censored his thinking? / но кто контролировал его мысли? / Aga kes kontrollis tema mõtteid?*).

Viimases lõigus on toimunud ka tähenduse muutumine. Originaalis viib mõttearendus enne lauset *He would not think himself into any defeatism* selleni, et tegelane kavatseb edaspidi oma peast sellised mõtted tõrjuda, et need ei hakkaks ta võitlusvaimu õhnestama. Vene keeles on sellest aga saanud *Он не боялся, что эти мысли приведут его в конце концов к пораженчеству*, mida kordab ka eestikeelne tõlge – *Ta ei kartnud, et nende mõtete mõlgutamise viiks ta kaotusega leppimisele*. Lauseni viiv mõttelõng on sama, kuid tõlgendus erinev.

3.3. Muud leiud

Sellesse alajaotisse on koondatud näited, mis ei lange otseselt ühegi Valerie Lundbergi nimetatud tsensuurimeetodi alla, vaid neis on natuke mitmest lähenemisest.

13. näide

<p>"You better not have any sometimes on this bridge. No, let us not talk any more about this bridge. You understand enough now about that bridge. <u>We</u> are very serious so we can make very strong jokes. <u>Look, do you have many girls on the other side of the lines?</u>"</p> <p>"No, there is no time for girls."</p>	<p>Смотрите, с этим мостом не должно быть никаких "иногда". Нет, хватит разговоров про этот мост. Вы уже достаточно знаете про этот мост. <u>Мы</u> серьезные люди и потому умеем крепко пошутить. <u>Признайтесь, много у вас девушек по ту сторону фронта?</u></p> <p>— Нет, на девушек времени не хватает.</p>	<p>„Vaadake, et te mul seda silda ei mõnikorrata. Hea küll, aitab juba sillajutust. Teil peab see nüüd igat kanti klaar olema. Kui asi on väga tõsine, <u>tuleb kange tahtmine lõõpida. Kuulge, kuidas teil seal rinde taga tüdrukutega ka lood on? Kas paljud ootavad?</u>“</p> <p>„Ei. Tüdrukute jaoks pole aega.“ (1. pt, lk 14)</p>
---	---	---

Kui tavaliselt on lisandusi tehtud vene keelde (nt 1. ja 3. näide) ning eesti keeles esineb peamiselt vaid väljajätte, on teoses ka üks koht, kus eesti keelde on lisatud lause, mida algtekstis ei ole. Küsimus *Look, do you have many girls on the other side of the lines?* on vene keelde tõlgitud originaalilähedaselt, kui välja jätta mõnevõrra pealetükkivam pöördumine *признайтесь*. Eesti keeles on sellele lisatud pehmendava (mõnevõrra kõlbelisema) iseloomuga *Kas paljud ootavad?*

Samuti on enne seda küsimust eesti keeles kaotatud meie-vorm ja eelistatud umbisikulist vabandust *Kui asi on väga tõsine, tuleb kange tahtmine lõõpida.*

14. näide

<p>I have watched them all day and they are the same men that we are. I believe that I could walk up to the mill and knock on the door and I would be welcome except that they have orders to challenge all travellers and ask to see their papers. It is only orders that come between us. Those men are not fascists. I call them so, but they are not. They are poor men as we are. <u>They should never be fighting against us</u> and I do not like to think of the killing.</p> <p>These at this post are Gallegos. I know that from hearing them talk this afternoon. They cannot desert because if they do their families will be shot.</p>	<p>Я наблюдал за ними весь день и вижу, что они такие же люди, как и мы. Я мог бы подойти сейчас к лесопилке, постучаться в дверь, и они приняли бы меня радушно, вот разве что им приказано опрашивать всех неизвестных людей и требовать от них документы. Значит, между нами стоят только приказы. Эти люди не фашисты. Я называю их так, но они не фашисты. Они такие же бедняки, как и мы. <u>Но надо им было воевать против нас</u>, а мне лучше не думать о том, что их придется убить.</p> <p>Эти постовые — галисийцы. Я как только услышал их сегодня днем, так сразу узнал это по их говору. Они не могут дезертировать, потому что это значит подвести семью под расстрел.</p>	<p>Ma olen neid kogu päeva jälginud ja nad on samasugused inimesed kui meie. Ma võiksin praegu veski juurde minna ja uksele koputada, ja kui nad ei peaks käsu järgi kõiki möödaminejaid kinni pidama ja nende pabereid kontrollima, annaksid nad mulle hea meelega ulualust. Ainult käsud seisavad meie vahel. Need mehed pole fašistid. Ma kutsun neid fašistideks, aga tegelikult pole nad mingid fašistid. Nad on samasugused vaesed inimesed nagu meiegi. <u>Ise poleks nad mingil juhul meie vastu sõdima hakanud</u>, ja parem on nende tapmisele mitte mõelda.</p> <p>Need tunnimehed on Galiciast. Ma sain kohe aru, kui ma lõuna ajal nende kõnet kuulsin. Nad ei saa üle joosta, sest siis lastakse nende omaksed maha. (15. pt, lk 216)</p>
---	--	---

Selles näites puuduvad väljajätud, küll aga on mõnevõrra muudetud lause *They should never be fighting against us and I do not like to think of the killing* sisu. Kui inglise keeles rõhutatakse olukorra traagikat – sellist omavahel võitlemist ei oleks tohtinud kunagi juhtuda, siis vene keeles veeretatakse süü rohkem vastasele – oli neil siis vaja meie vastu sõdida; nüüd tuleb nad tappa, kuigi mul oleks parem sellele mitte mõelda (*Но надо им было воевать против нас, а мне лучше не думать о том, что их придется убить.*). Eesti keel ei lähtu täies mahus kummastki ja selles on valitud vahepealne tee, viidates samas välisele sunnile, mis mehed sõtta ajas (*Ise poleks nad mingil juhul meie vastu sõdima hakanud, ja parem on nende tapmisele mitte mõelda*). Samuti on eesti keeles erinevalt kahest teisest viidatud vastaste tapmisele umbisikulisel kõneviisis, üldiselt – parem, kui üleüldse keegi sellele liiga pikalt ei mõtleks.

Ühe rõhutava vahendina on erinevalt teistest keeltest rohkem kasutatud sõnakordust – *Need mehed pole fašistid. Ma kutsun neid fašistideks, aga tegelikult pole nad mingid fašistid.*

15. näide

<p>“He is studying dialectics. Thy Pasionaria has been there. So have Lister and Modesto and others. The one with the rare name told me.”</p>	<p>— Диалектику изучает. Твоя Пасионария тоже там побывала. И Листер, и Модесто, и все они. <u>Мне динамитчик рассказывал</u>, тот, которого звали по-чуждному.</p>	<p>„Ta õpib dialektikat. Sinu Pasionara oli ka seal. <u>Ja kõik need Listerid ja Modestod</u> ja teised. See omamoodi nimega rääkis mulle.“</p>
<p>“That they should go to study and return to aid us,” Joaquín said.</p>	<p>— Пусть учатся, а потом приедут и будут помогать нам, — сказал Хоакин.</p>	<p>„Et nad seal õppida saaksid ja siis tagasi tuleksid ja meid aitaksid,“ ütles Joaquín.</p>
<p>“That they should aid us now,” another man said. “That all the cruts of Russian sucking swindlers should aid us now.” He fired and said, “Me cago en tal; I missed him again.”</p>	<p>— Пусть сейчас помогают, — сказал другой партизан. [...] Он выстрелил и сказал: — Me cago en tal. Опять не попал.</p>	<p>„Et nad meid praegu aitaksid,“ ütles üks meestest. [...] Ta tulistas ja ütles: „<i>Me cago en tal.</i> Jälle lasksin mööda.“ (27. pt, lk 341)</p>

Nii mõnelgi juhul ei olnud väljajätu tegemiseks tarvis tõlgetes midagi muuta – piisas tsenseeritud osa kustutamisest. Ülal on üks näide niisugusest väljajätust.

3.4. Analüüsi järeldused

Kolme keele võrdleval analüüsil leidis üldjoontes kinnitust tõlkija Enn Soosaare väide, et tema lähtus oma töös ingliskeelsest originaaltekstist ning kõik tsensuuriotsused viidi sisse hiljem. Tõlke sõnastus on peaaegu alati lähtunud inglise keelest. Venekeelse tõlke alusel eesti keelde tehtud suured väljajätud on sisse viidud täpselt, kuid napimate tsenseeritavate lõikude või sõnade puhul näib, et tsensor ei pruukinud neid mõnikord märgata. Samas esineb ka näiteid agaramast tsenseerimisest kui vene keeles, näiteks ülal esimeses näites.

Magistritöö sissejuhatuses püstitasin kolm uurimisküsimust. Esiteks soovisin teada, kas ja missuguseid seostamisvõtteid või muid keelelisi vahendeid on kasutatud tsensuuriotsuste sujuvamaks tõlkesse sisse viimiseks. Analüüsi käigus selgus, et muudatuste ja väljajättude teksti sulandamiseks on kasutatud peaaesjalikult lokaalseid seostamisvahendeid nagu kordust, sõnajärge, rinnastavaid, vastandavaid ja möönvaid sidendeid ning üldlaiendeid. Samuti on teksti sisu

mahendamiseks kasutatud pehmendavaid keelendeid ning olukorra tõsiduse või emotsiooni rõhutamiseks interpunktsiooni.

Teine uurimisküsimus oli, kas nende võtete valimisel on lähtunud kahest teisest vaadeldavast keelest. Siin sõltub vastus paljuski olukorrast – oli näiteid, kus eesti keeles on sõnavalikul ja võtete kasutamisel/kasutamata jätmisel mindud täiesti teist teed (4. ja 11. näide), on neid, kus on täpselt järgitud venekeelset tõlget (8. näide) ja neidki, kus on lähtunud inglise keelest (3. näide).

Kolmas uurimisküsimus oli selgitada välja, kas tehtud keelised otsused on taganud eestikeelse teksti sidususe ja terviklikkuse. Tekstinäidete analüüsimisel ilmnis küllaltki palju kohti, kus eestikeelse teksti lokaalne sidusus on väljajätku tõttu kannatada saanud. Mõttelise sidususe seisukohast ei saa öelda, et kõik mõtted oleksid alati järgnenud loogiliselt teisele ning lünki ei tekkinud. Samas oli tegu lokaalsete konarustega ning üldises jutustuses mõttelisi katkestusi ei tekkinud. Teksti terviklikkuse üheks mõõdupuuks peetakse seda, et lugeja peab suutma teksti põhjal situatsiooni ette kujutada. Väljajätud on küll oma ideoloogiliste ja kõlbeliste silumistega teinud karuteene teatud karakterite värvikusele, kuid sellest seisukohast on teksti terviklikkus säilinud. Samuti on tekst grammatiliselt ja stilistiliselt terviklik.

KOKKUVÕTE

Käesolevas magistritöös võrreldi Ernest Hemingway romaani „For Whom the Bell Tolls“ (1940) ning selle tõlkeid vene („По ком звонит колокол“, 1968) ja eesti keelde („Kellele lüüakse hingekeha“, 1970), keskendudes sellele, kuidas on lahendatud Nõukogude Liidus toona paratamatute tsensuuriotsuste sujuv sisseviimine eestikeelsesse teksti. Venekeelset tõlget kasutati täiendava allika ja viitematerjalina, kuna eestikeelse tõlke tsenseerimine toimus venekeelse tõlke alusel. Lõputöö ajendiks on anda panus keelelise sidususe ja terviklikkuse uurimisele tsensuuri kontekstis. Selleks tuli esmalt võrrelda teose eestikeelset tõlget selle ingliskeelse originaaliga, tuvastada tsenseeritud tekstilõigud ning leida seejärel neile vaste ka venekeelsest tõlkest.

Magistritöö koosneb kolmest osast. Esimeses osas tutvustati esmalt tsensuuri olemust, selle liike ja meetodeid ning anti ülevaade tsensuuri esinemisviisidest Nõukogude Liidus. Seejärel anti lühike ülevaade ENSVs tsensuuri ellu viinud süsteemist ja vaadeldava romaani tõlkimise ja tsenseerimise loost.

Töö teises osas tutvustati teoreetilist raamistikku, mille alusel tõlkeid analüüsiti. Kõige olulisemana anti ülevaade teksti sidususe ja terviklikkuse tagamise keelelistest vahenditest ning seejärel kirjeldati pehmedavaid ja võimendavaid keelendeid, mis võimaldavad anda tõlkele teistsugust tonaalsust, kui sel algselt oli.

Kolmandas, analüüsisosas, võrreldi kolmes keeles valikut leitud tsesuurinäidetest, kasutades kvalitatiivse võrdleva analüüsi meetodit. Tsesuurinäited on vastavalt tsesuurimeetodile jaotatud kolme osasse – väljajätud, väljajätu ja puhastamise kombinatsioonid ning muud leiud. Analüüsil keskenduti keeleliste vahendite kasutamisele muudatuste ja väljajättude sujuvamaks muutmisel ning keelelise sidususe tagamisel. Analüüs andis vastused püstitatud uurimisküsimustele, milleks olid 1) kas ja missuguseid seostamisvõtteid või muid keelelisi vahendeid on kasutatud tsensuuriotsuste sujuvamaks tõlkesse sisse viimiseks, 2) kas nende võtete valimisel on lähtutud kahest teisest vaadeldavast keelest ja 3) kas tehtud keelelised otsused on taganud eestikeelse teksti sidususe ja terviklikkuse. Analüüsi käigus selgus, et muudatuste ja väljajättude teksti sulandamiseks on kasutatud peamiselt lokaalseid seostamisvahendeid nagu kordust, sõnajärge, rinnastavaid, vastandavaid ja möönvaid sidendeid ning üldlaiendeid, kuid ka pehmedavaid keelendeid ning olukorra tõsiduse või emotsiooni rõhutamiseks interpunktsiooni. Tõlkimisel oli kasutatud erinevaid lähenemisi – mõnel juhul lähtuti originaaltekstist, mõnel juhul venekeelsest tõlkest ja oli ka näiteid, kus eesti keeles oli leitud hoopis

teistsugune lahendus kui teistes keeltes. Teksti sidususe tagamine ei olnud alati õnnestunud, kuid tegu oli lokaalsete konarustega ning üldises jutustuses mõttelisi katkestusi ei tekkinud. Tõlge oli grammatiliselt ja stilistiliselt terviklik.

Käesolev magistritöö on väga väike osa laiast uurimisvaldkonnast. Juba ainuüksi „Kellele lüüakse hingekella“ pakub ohtralt tänuväärset materjali toonaste tsensuuriotsuste ja nende keelelise aspektide uurimiseks. Tööst jäi mahupiirangu tõttu välja analüüs selle kohta, mil määral Eesti tsensor oma töös tegelikult kohustuslikus korras ette antud venekeelset tõlget järgis. Materjali selleks on ja autor loodab, et keegi leiab teema olevat piisavalt huvitava, et seda kunagi lähemalt analüüsida.

KASUTATUD KIRJANDUS

Esmased allikad

Hemingway, Ernest 1940. *For Whom the Bell Tolls*. Kättesaadav <https://www.scribd.com/read/224414149/For-Whom-the-Bell-Tolls> (28.05.2023).

Hemingway, Ernest 1968. *По ком звонит колокол*. Kättesaadav <http://militera.lib.ru/prose/foreign/hemingway2/01.html> (28.05.2023).

Hemingway, Ernest 1970. *Kellele lüüakse hingekella*. Kirjastus „Eesti Raamat“.

Teisesed allikad

Aesma, Madis 2005. Nõukogude tsensuurisüsteemi loomine ja organisatsiooniline väljakujunemine Eesti NSV-s 1940–41 ja 1944–53. Bakalaureusetöö. Tartu Ülikool.

Beyrau, Dietrich 2006. Approximation of a Comparison: Stalinism, National Socialism and Their Intellectual Servants. – Jerzy W. Borejsza, Klaus Ziemer (eds.). *Totalitarian and Authoritarian Regimes in Europe. Legacies and Lessons from the Twentieth Century*. New York, Oxford: Berghahn Books, 25–52.

Camilla D'Angelo 2023. *La Guerra Civile Spagnola e la censura di Francisco Franco*. Kättesaadav <https://www.gregoriosettimo.eu/foto-articoli/303/varie/Brogliaccio%20Camilla%20D-Angelo.pdf> (28.05.2023).

Eesti keele käsiraamat 2007. Kättesaadav <https://www.eki.ee> (28.05.2023).

Eesti Nõukogude Sotsialistliku Vabariigi konstitutsioon 1940. Kättesaadav <https://dea.digar.ee/?a=d&d=AKriigiteataja19400825.2.5&e=-----et-25--1--txt-txIN%7ctxTI%7ctxAU%7ctxTA> (28.05.2023).

Eric B. Shiraev, Richard Sobel 2005. *People and Their Opinions*. New York: Routledge.

Gololobova, Galina 2017. Tavakooli 1. ja 5. klassi ning erikooli (LÕK) 6. klassi venekeelsete õpilaste suulised ümberjutustused: teksti sidusus ja terviklikkus. Magistritöö. Tartu Ülikool.

- Hiedel, Lembe 2006. „Loomingu Raamatukogu” alaeast. Märkmeid ja meenutusi aastaist 1957–1973. „*Loomingu Raamatukogu*” viiskümmend aastat. Loomingu Raamatukogu, 159–204.
- Hirv, Merle 2018. Tsensuur eesti ajakirjanduses Vene-Jaapani sõja ajal (1904–1905) eesti sõdurite, ohvitseride ja arstide kirjade näitel. Tartu Ülikool.
- Karlep, Karl 1998. *Psühholingvistika ja emakeeleõpetus*. Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus.
- Karlep, Karl 2003. *Kõnearendus. Emakeele abiõpe II*. Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus.
- Kasik, Reet 2007. *Sissejuhatus tekstiõpetusse*. Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus.
- Kreegipuu, Tiiu 2011. Parteilisest tsensuurist nõukogude Eestis. *Methis* 5 (7). Nõukogude aja erinumber. 26–40.
- Lange, Anne. Monticelli, Daniele 2013. Tõlkelised ebakõlad totalitarismi monoloogis. Järjepidevused, katkestused ja varjatud konfliktid Nõukogude Eesti tõkeloo. *Keel ja Kirjandus* 2013 (12). 881–899.
- Lauk, Epp 1999. Practice of Soviet Censorship in the Press. – *Nordicom Information*. Göteborg: University of Gothenburg, 19–31.
- Lundberg, Valerie 2008. Censorship and Literature: A Brief Look at Censorship using Marquis de Sade’s 120 Days of Sodom as a Model. Bachelor’s Thesis. Lulea University of Technology.
- Mõistlik, Anu 2007. Võimusahete konstrueerimine nõukogude ajalehediskursuses 1946–1979. Magistritöö. Tartu Ülikool.
- Pino, Jüri 2000. Enn Soosaar sai põllumeestelt sõimata. *Õhtuleht*, 5. mai. Kättesaadav <https://www.oh tuleht.ee/91881/enn-soosaar-sai-pollumeestelt-soimata>.
- Samantha Sherry 2012. Censorship in Translation in the Soviet Union in the Stalin and Khrushchev Eras. PhD thesis. University of Edinburgh.
- Tannberg, Tõnu 2018. „Tsensuuri töö on väga vastutusrikas.” Dokumentaalne pilguheit Eesti NSV Glavliti tegevusele aastatel 1941–1948. *Ajalooline Ajakiri*, 2018 (4), 337–356.

Teiter, Tuuli 2010. 5–6-aastaste laste vahendatud ja vahendamata jutustuste mikrostruktuur. Magistritöö. Tartu Ülikool.

Teiva, Nele Karolin 2022. Hoiaku väljendamine eesti keele riigieksami ettevalmistuskursuse kirjandites. Bakalaureusetöö. Tartu Ülikool.

Torop, Peeter 2020. Ideoloogia väli tõlketeooria ja tõkeloo dialoogis. *Methis* 20 (25). 9–26.

Varik, Anu 2014. Võõra kujutamine totalitaarse idabloki teadusulmes. Magistritöö. Tartu Ülikool.

Veskimägi, Kaljo-Olev 1996. *Nõukogude unelaadne elu. Tsensuur Eesti NSVs ja tema peremehed*. Tallinn: Tallinna Raamatutrükikoda.

Williams, Phil 2018. How to Add Emphasis in Writing. English Lessons Brighton. Kättesaadav <https://englishlessonsbrighton.co.uk/how-to-add-emphasis-in-writing> (28.05.2023).

SUMMARY

The aim of this thesis was to study cohesion and coherence in the context of censorship. The author compared Ernest Hemingway's novel *For Whom the Bell Tolls* (1940) and its translations into Russian („По ком звонит колокол“, 1968) and Estonian („Kellele lüüakse hingekella“, 1970), focusing on how the changes made into the Estonian translation by Soviet censors were merged into the rest of the text. The Russian translation was used as an additional source and reference material, as the Estonian translation was censored on the basis of the Russian translation.

The thesis consists of three parts. The first part starts by introducing the nature of censorship, its types, and methods, and then presents an overview of the forms of censorship used in the Soviet Union. It then continues to give a brief overview of the system that enforced censorship in the Estonian SSR. The first part ends with a glimpse into how *For Whom the Bell Tolls* was translated into Estonian and censored, based on the memories of Enn Soosaar, the translator of the book.

The second part of the paper introduces the theoretical framework used to analyse the findings. It focuses on the linguistic means of ensuring cohesion and coherence, but also discusses minimising and maximising linguistic expressions which allow giving the translation a different emphasis, and briefly touches upon interpunctuation as a means of conveying emotions and attitude.

In the third, analytical part, the examples of censorship found in the Estonian translation are compared to the other two languages by the method of qualitative comparative analysis. The analysis focuses on the use of linguistic tools in introducing changes and omissions and ensuring linguistic coherence. The analysis provided answers to the three research questions posed – 1) whether and what kind of cohesion and coherence techniques or other linguistic tools have been used to introduce censorship decisions to ensure a more seamless translation, 2) whether the choice of these techniques has been based on the two other languages viewed, and 3) whether the linguistic decisions made have ensured the cohesion and coherence of the Estonian translation.

The analysis showed that changes and omissions had been merged into the text using mostly local cohesion strategies, such as repetition, word order, conjunctions and disjuncts, but also minimising expressions and interpunctuation to emphasise emotions or gravity of the situation. Different approaches have been used in making translation decisions – sometimes, the

translation was based on the English original, sometimes on Russian, and at times, an entirely new solution was found in Estonian. Local cohesion was not always achieved but there were no disruptions in the overall narrative and the translation was grammatically and stylistically consistent.

The thesis ends with conclusions and a summary.

LISA

Analüüsisist välja jäänud tekstinäited

For Whom the Bell Tolls, 1940	По ком звонит колокол, 1968	Kellele lüüakse hingekella, 1970
<p>"Very much," Robert Jordan said. He grinned. "It is very healthy in the open air."</p> <p>"I like it very much when I was your age, too," Golz said. "They tell me you blow bridges very well. Very scientific. <u>It is only hearsay. I have never seen you do anything myself. Maybe nothing ever happens really.</u> You really blow them?" he was teasing now.</p> <p><u>"Drink this,"</u> he handed the glass of Spanish <u>brandy</u> to Robert Jordan. <u>"You really blow them?"</u></p> <p><u>"Sometimes."</u></p>	<p>— Очень нравится, — сказал Роберт Джордан. Он широко улыбнулся. — Все время на воздухе, очень полезно для здоровья.</p> <p>— Мне она тоже нравилась, когда я был в вашем возрасте, — сказал Гольц. — Я слышал, что вы мастерски взрываете мосты. По всем правилам науки. <u>Но</u> это только слухи. Ведь я никогда не видел вашей работы. <u>Может быть, на самом деле вы ничего не умеете?</u> Вы в самом деле умеете взрывать мосты? — Он теперь поддразнивал Роберта Джордана. — <u>Выпейте.</u> — Он налил ему испанского <u>коньяку.</u> — <u>Вам и в самом деле это удастся?</u></p> <p>— <u>Иногда.</u></p>	<p>„Isegi väga,“ ütles Robert Jordan. Ta muigas. „Värskes õhus viibimine on tervisele kasulik.“</p> <p>„Kui ma teievanune olin, meeldis see ka minule väga,“ ütles Golz. „Räägitakse, et te oskavat väga hästi sildu õhku lasta. Teaduse viimase sõna järgi. <u>Muidugi</u> on see ainult kuulujutt. Mina pole teie tööd oma silmaga näinud. <u>Võib-olla ei oska te mitte midagi. On see ikka tõsi, et nad õhku lendavad?</u>“ õrritas Golz.</p> <p>„<u>Proovige siit.</u>“ Ta ulatas Robert Jordanile klaasi hispaania <u>konjakit.</u> „<u>On see ikka tõesti tõsi, et nad õhku lendavad?</u>“</p> <p>„<u>Mõnikord mõni lendab.</u>“ (1. pt, lk 14)</p>

<p><u>"We will finish the bowl,"</u> the gypsy said. "There is over half a skin. We packed it in on one of the horses."</p> <p><u>"That was the last raid of Pablo,"</u> Anselmo said. "Since then <u>he has done nothing.</u>"</p> <p>"How many are you?" Robert Jordan asked.</p> <p>-----</p> <p>"How much does <u>it</u> weigh?" he asked. "One man can carry it but it is heavy. It has three legs that fold. <u>We got it in the last serious raid.</u> The one before the wine."</p>	<p>— <u>Нужно прикончить,</u> — сказал цыган. — Там еще полбурдюка. Мы одну лошадь навьючили вином.</p> <p>— <u>Это было в последнюю вылазку Пабло,</u> — сказал Ансельмо. — С тех пор <u>он так и сидит</u> здесь без дела.</p> <p>— Сколько вас здесь? — спросил Роберт Джордан.</p> <p>-----</p> <p>— А какой у <u>него</u> вес? — спросил он.</p> <p>— Снести и одному можно, но очень тяжелый, с тремя складными ножками. <u>Мы</u></p>	<p>„Teeme ikka kausile põhja peale,“ ütles mustlane. „Üle poole lähkri on veel alles. Tõime selle hobuse seljas siia üles.“</p> <p>„<u>See oli viimane kord, kui Pablo fašiste kimbutamas käis,</u>“ ütles Anselmo. „Pärast <u>pole ta enam midagi teinud.</u>“</p> <p>„Palju teid on?“ küsis Robert Jordan. (2. pt, lk 33)</p> <p>-----</p> <p>„Palju <u>ta</u> kaalub?“ küsis Robert Jordan.</p> <p>„Üks mees kannab ära, aga raske on ta sellegipoolest. Tal on kolm jalga, mis annavad alla keerata. Saime ta siis, <u>kui me fašiste viimati tõsiselt</u></p>
---	--	--

	<u>раздобыли его в нашу последнюю серьезную вылазку.</u> Еще до вина.	<u>kimbutamas käisime.</u> Enne veini toomist.“ (2. pt, lk 34)
--	---	--

<p>"We have to do this bridge." "Where is it?" "Quite close."</p> <p>"All the better," the <i>mujer</i> of Pablo said. "Let us blow all the bridges there are here and get out. <u>I am sick of this place.</u> Here is too much concentration of people. No good can come of it. <u>Here is a stagnation that is repugnant.</u>"</p> <p>She sighted Pablo through the trees.</p>	<p>— Сначала надо взорвать мост. — А где это? — Совсем близко.</p> <p>— Тем лучше, — сказала женщина. — Давай взорвем все мосты, какие тут есть, и выберемся отсюда. <u>Мне здесь надоело.</u> Слишком много народу. Это к добру не приведет. <u>Обленились все — вот что меня злит.</u></p> <p>Вдали за деревьями она увидела Пабло.</p>	<p>„Enne tuleb sild ette võtta.“ „Missugune sild?“ „Siinsamas lähedal“.</p> <p>„Seda parem,“ ütles Pablo <i>mujer</i>. „Laseme kõik siinkandi sillad vastu taevast ja teeme sääred. <u>Mind on siin ära tüüdanud.</u> Liiga palju rahvast koos. Sellest ei tule midagi head. <u>Kõik hoiavad oma nahka ja see teeb südame täis.</u>“</p> <p>Ta nägi puude vahelt Pablot. (2. pt, lk 39)</p>
---	---	---

<p>"There is milk? What luxury!"</p> <p>"There is everything," she said. "And since the planes there is much fear. Where did you say they went?"</p> <p>Robert Jordan dripped some of the thick milk into his coffee from the slit cut in the can, wiped the can on the rim of the cup, and stirred the coffee until it was light brown.</p> <p>“They go to bomb an airfield I believe. They might go to Escorial and Colmenar. Perhaps all three.”</p> <p>"That they should go a long way and keep away from here," Pablo said.</p>	<p>— Даже молоко! Чего только у вас нет!</p> <p>— У нас всего много, — сказала она. — А особенно страху после этих самолетов. Как ты сказал, куда они полетели?</p> <p>Роберт Джордан нацедил себе в кружку молока из щели, прорезанной в банке, обтер банку о край кружки и стал помешивать кофе, пока он не принял светло-коричневый оттенок.</p> <p>Я думаю, что они полетели бомбить аэродром. А может Сыть, и туда и сюда.</p> <p>— Пусть бы летели подальше и сюда не возвращались. — сказал Пабло.</p>	<p>„Teil on koguni piima! Jõukalt elate!“</p> <p>„Meil on kõike,“ ütles Pilar. „Ja pärast lennukeid on hirm nahas. Kuhu sa ütlesid, et nad läksid?“</p> <p>Robert Jordan nõristas plekktopsi lõhest oma kohvikruusi venivat piima, pühkis topsi kruusiserva vastu puhtaks ja liigutas kohvi, kuni see oli helepruun.</p> <p>“Ma usun, et mõnda lennuvälja pommitama.” [...]</p> <p>„Et nad hästi kaugele läheksid ja meid rahule jätaksid,“ ütles Pablo. (8. pt, lk 92)</p>
---	--	---

Lister's and Modesto's and Campesino's Spanish troops had all fought well in that battle, Hans had told him, and that was to be credited to their leaders and to the	Испанские части Листера, Модесто и Кампесино тоже очень хорошо показали себя в этом сражении, рассказывал Ганс, и это целиком надо поставить в заслугу	Listeri, Modesto ja Campesino hispaania väeosad näitasid end selles lahingus parimast küljest, kinnitas Hans, ja seda eeskätt tänu komandõridele ning maksmapandud
--	--	--

<p>discipline they enforced. But Lister and Campesino and Modesto had been told <u>many</u> of the moves they should make by their Russian military advisers. They were like students flying a machine with dual controls which the pilot could take over whenever they made a mistake. <u>Well</u>, this year would show how much and how well they learned. After a while there would not be dual controls and then we would see how well they handled divisions and army corps alone.</p>	<p>их командирам и той дисциплине, которую они сумели ввести. Но и Листеру, и Модесто, и Кампесино <u>большинство</u> их ходов было подсказано русскими военными консультантами. Они были похожи на пилотов-новичков, летающих на машине с двойным управлением, так что пилот-инструктор в любую минуту может исправить допущенную ошибку. <u>Ну что ж</u>, этот год покажет, хорошо ли они усвоили урок. [...]</p>	<p>distsipliinile. Aga <u>paljud</u> käigud, mida teha oli tarvis, näitasid Listerile, Campesinole ja Modestole kätte nende vene sõjalised nõuandjad. Nad olid nagu lennukooli kursandid, kes lendasid kahe juhtimisseadmega lennukil, nii et kui nad mõne vea tegid, võis piloot juhtimise üle võtta. <u>Egas midagi</u>, see aasta näitab, kui palju ja kui hästi nad on õppinud. [...] (18. pt, lk 259)</p>
---	---	--

<p>Robert Jordan did not believe that one. He could not see Miaja on a bicycle even in his most patriotic imagination, but Karkov said it was true. But then he had written it for Russian papers so he probably wanted to believe it was true after writing it.</p> <p><u>But there was another story</u> that Karkov had not written. He had three wounded Russians in the Palace Hotel for whom he was responsible.</p>	<p>Этому Роберт Джордан никак не мог поверить. <u>При всем патриотизме</u> он не мог вообразить себе Миаху на велосипеде; но Карков настаивал, что так и было. [...]</p> <p><u>Но были и такие вещи</u>, о которых Карков не писал. В "Палас-отеле" находились тогда трое тяжело раненных русских — <u>два танкиста и летчик</u>, оставленные на его попечение.</p>	<p>Robert Jordan ei uskunud seda juttu. Ta ei suutnud ka oma kõige patriotlikumates ettekujutustes Miajat jalgratta sadulasse upitada, kuigi Karkov seda kinnitas. [...]</p> <p><u>Oli lugusid</u>, millest Karkov ei kirjutanud. „Palace’i“ hotellis oli tollal kolm haavatud venelast, kelle eest tema pidi vastutama. (18. pt, lk 262)</p>
---	---	---

<p>“But I still believe that political assassination can be said to be practised very extensively.”</p> <p>“You mean—”</p> <p>“I mean nothing. But certainly we execute and destroy such veritable fiends and dregs of humanity and the treacherous dogs of generals and the revolting spectacle of admirals unfaithful to their trust. These <u>are destroyed</u>. They are not assassinated. You see the difference?”</p>	<p>— Но все-таки можно считать, что метод политических убийств применяется довольно широко.</p> <p>— Вы хотите сказать...</p> <p>— Я ничего не хочу сказать. Но, конечно, мы казним и уничтожаем выродков, накипь человечества [...]. Их <u>мы</u> ликвидируем. Но не убиваем. Вы понимаете разницу?</p>	<p>„Aga sellegipoolest võib minu arvates väita, et poliitilist mõrva praktiseeritakse väga laialdaselt.”</p> <p>„Te tahate öelda...”</p> <p>„Ma ei taha midagi öelda. Aga arusaadavalt me likvideerime need kahjurlikud elemendid ja inimkonnajätised [...]. Nad likvideeritakse. Neid ei mõrvata. Kas te saate vahest aru?” (18. pt, lk 270)</p>
--	--	---

<p>"Thou canst talk with me of Madrid," he said and thought: I'll keep any oversupply of that for tomorrow. I'll need all of that there is tomorrow. There are no pine needles that need that now as I will need it tomorrow. Who was it cast his seed upon the ground in the Bible? Onan. How did Onan turn out? he thought. I don't remember ever hearing any more about Onan. He smiled in the dark.</p>	<p>— Вот можешь поговорить со мной про Мадрид, — сказал он и подумал: это останется при мне и пригодится мне на завтра. <u>Завтра мне понадобится все, что только у меня есть.</u> [...] Он улыбнулся в темноте.</p>	<p>"Sa saad minuga Madriidist rääkida," ütles ta ja mõtles: oma puutumata tagavarad jätan homseks. Homme vajan ma kõike, mis mul on. Homme vajan mina neid rohkem, kui männiokkad neid täna vajavad. [...] Ta muigas pimeduses. (31. pt, lk 374)</p>
--	--	--

<p>"That is true," the puffy-eyed man said. "Dolores brought the news herself. She was here with the news and was in such a state of radiant exultation as I have never seen. <u>The truth of the news shone from her face.</u> That great face--" he said happily.</p> <p>"That great face," Karkov said with no tone in his voice at all.</p> <p>"If you could have heard her," the puffy-eyed man said. "The news itself shone from her with a light that was not of this world. In her voice you could tell the truth of what she said. I am putting it in an article for Izvestia. It was one of the greatest moments of the war to me when I heard the report in that great voice where pity, compassion and truth are blended. Goodness and truth shine from her as from a true saint of the people. Not for nothing is she called La Pasionaria."</p> <p>"Not for nothing," Karkov said in a dull voice. "You better write it for Izvestia now, before you forget that last beautiful lead."</p> <p>"That is a woman that is not to joke about. Not even by a cynic like you," the puffy-eyed man said. "If you could have been here to hear her and to see her face."</p> <p>"That great voice," Karkov said. "That great face.</p>	<p>— Абсолютно верно, — сказал человек, у которого были мешки под глазами. — Сама Долорес сообщила эту новость. Она только что была здесь, такая ликующая и счастливая, какой я ее никогда не видал. <u>Она словно вся светилась от этой новости. Звук ее голоса убеждал в истине того, о чем она говорила.</u> [...]</p> <p>Я напишу об этом в статье для "Известий". Для меня это была одна из величайших минут этой войны, минута, когда я слушал вдохновенный голос, в котором, казалось, сострадание и глубокая правда сливаются воедино. Она вся светится правдой и добротой, как подлинная народная святая. Недаром ее зовут la Pasionaria.</p> <p>[...]</p>	<p>„Absoluutselt kindel,“ ütles silmaauaste kottidega mees. „Dolores tuli ise seda uudist meile kuulutama. Ta käis siin ja oli nii säravas ja ülevas meeleolus, nagu ma pole teda varem kunagi näinud. <u>Ta nägu hiilgas, otse veenis, et see teade on tõsi. Tema võrratu nägu...</u>“ ütles mees õnnelikult.</p> <p><u>„Tema võrratu nägu,“ kordas Karkov täiesti ilmetul häälel.</u></p> <p><u>„Sa oleksid teda kuulma pidanud,“ ütles silmaaluste kottidega mees.</u></p> <p>„Temast kiirgas lausa ebamaist valgust, nii et igauks võis näha, et see teade on tõsi. Ma kirjutan sellest „Izvestijale“. Minu jaoks oli see selle sõja kõige ülevamaid hetki, kui ma kuulsin, kuidas tema võrratu hääle, kus helisevad kaastunne ja tõde, meile seda uudist kuulutas. Nagu tõelist rahvapühakut <u>pärjab seda naist headuse- ja tööreeol.</u> Mitte ilmaasjata ei kutsuta teda La Pasionariaks.”</p> <p>[...]</p>
---	---	--

<p>Write it,” he said. “Don’t tell it to me. Don’t waste whole paragraphs on me. Go and write it now.”</p> <p>“Not just now.”</p> <p>„I think you'd better,” Karkov said and looked at him, and then looked away.</p>	<p>— Запишите это, — сказал Карков. — Не говорите все это мне. Не тратьте на меня целые абзацы. Идите сейчас же и пишите.</p> <p>— <u>Зачем же сейчас?</u></p> <p>— <u>Я вам советую не откладывать,</u> — сказал Карков и посмотрел на него, а потом отвернулся.</p>	<p>„Kirjuta,” ütles Karkov. „Mis sa sest mulle räägid. Ära minu peale oma ilusaid sõnu raiska. Mine ja hakka kohe kirjutama.”</p> <p>„Küll jõuab.”</p> <p>„Parem mitte viivitada,” ütles Karkov, heitis mehele veel ühe pilgu ja pööras siis selja. (32. pt, lk 392)</p>
---	---	--

<p>But Karkov had this belief in the good which could come from his own accessibility and the <u>humanizing possibility of benevolent intervention</u>. It was the one thing he was never cynical about.</p>	<p>Карков верил, что его доступность приносит добро, <u>и верил в силу доброжелательного вмешательства</u>. [...]</p>	<p>Karkov uskus, et kui inimesed saavad tema poole pöörduda, toob see neile ainult kasu, ja et <u>heasoovlik vahelesegamine mõjub asjakäigule soodustavalt</u>. [...] (42. pt, lk 464)</p>
---	---	--

<p>“I hear you are travelling too,” Karkov said, showing his bad teeth as he smiled.</p> <p>-----</p> <p>“Tovarich Marty,” said Karkov in his politely disdainful lisping voice and smiled, showing his bad teeth.</p> <p>-----</p> <p>“And the safe-conduct pass,” Karkov said through his bad teeth.</p>	<p>— Я слышал, вы тоже отбываете в дальний путь, сказал Карков и улыбнулся [...].</p> <p>-----</p> <p>— Товарищ Марти, — шепелявя, сказал Карков своим пренебрежительно-вежливым тоном и улыбнулся, показав <u>желтые зубы</u>.</p> <p>-----</p> <p>— То, которое лежит у вас в кармане. Донесение Джордана Гольцу, сквозь [...] зубы сказал Карков.</p>	<p>„Ma kuulsin, et ka sul seisab rännak ees,” ütles Karkov [...]. (32. pt, lk 393)</p> <p>-----</p> <p>„Tovarištš Marty,” ütles Karkov oma viisakalt põgliku, s-i susistava häälega ja naeratas, nii et paistsid ta [...] hambad. (42. pt, lk 462)</p> <p>-----</p> <p>„Golzile saadetud noore Jordani ettekanne, mis on teie taskus,” ütles Karkov läbi [...] hammaste. (42. pt, lk 463)</p>
---	--	---

<p>They were walking now close together in the dark and he spoke softly, sometimes turning his head as he climbed.</p> <p>“I would not kill even a Bishop. I would not kill a proprietor of any kind. I would make them work each day as we have worked in the fields and as we work in the mountains with the timber, all of the rest of</p>	<p>Они теперь шли совсем рядом в темноте, и он говорил вполголоса, время от времени оглядываясь на ходу.</p> <p>— Я бы даже епископа не стал убивать. Я бы не стал убивать <u>ни помещика, ни другого какого хозяина</u>. Я бы только заставил их всю жизнь изо дня в день работать так, как мы работаем в поле или в</p>	<p>Nad kõndisid pimedas kõrvuti ja vanamees rääkis vaikse häälega, aeg-ajalt Robert Jordani poole pead pöörates.</p> <p>“Mina ei tapaks isegi mitte piiskoppi. Mina ei tapaks ühtegi <u>kapitalisti</u>. Mina paneksin nad ainult tööle ja laseksin neid elu lõpuni iga päev töötada, nii nagu meie töötame, kas põllul või mägedes või</p>
--	---	---

<p>their lives. So they would see what man is born to. That they should sleep where we sleep. That they should eat as we eat. But above all that they should work. Thus they would learn.”</p> <p><u>"And they would survive to enslave thee again."</u></p> <p>"To kill them <u>teaches nothing</u>," Anselmo said.</p>	<p>горах, на порубке леса. Чтобы они узнали, для чего рожден человек. Пусть спят, как мы спим. Пусть едят то, что мы едим. А самое главное — пусть работают. Это им будет наука.</p> <p>— <u>Что ж, они оправятся и опять тебя скрутят.</u></p> <p>— Если их убивать — <u>это никого ничему не научит</u>, — сказал Ансельмо.</p>	<p>metsatööl. Et nad näeksid, milleks inimene sündinud on. Ja magaksid seal, kus meie magame. Ja sööksid seda toitu, mida meie sööme. Aga kõigepealt, et nad tööd teeksid. Sedasi nad õpiksid.“</p> <p><u>„Ja mõne aja pärast teeksid sinust uuesti orja?“</u></p> <p>„Nende tapmine <u>ei õpeta kedagi</u>,“ ütles Anselmo. (3. pt, lk 51)</p>
--	---	---

Lõputöö autori kinnitus

Olen lõputöö kirjutanud iseseisvalt. Kõigile töös kasutatud teiste autorite töödele, põhimõtteliste seisukohtadele ning muudest allikaist pärinevatele andmetele on viidatud.

Karin Kull

28.05.2023

Lihtlitsents lõputöö reprodutseerimiseks ja üldsusele kättesaadavaks tegemiseks

Mina, Karin Kull,

1. annan Tartu Ülikoolile tasuta loa (lihtlitsentsi) minu loodud teose „Sidusus ja terviklikkus tsenseeritud kirjandusteoses Ernest Hemingway „Kellele lüüakse hingekella“ tõlke näitel“, mille juhendajad on Maria-Kristiina Lotman ja Katiliina Gielen, reprodutseerimiseks eesmärgiga seda säilitada, sealhulgas lisada digitaalarhiivi DSpace kuni autoriõiguse kehtivuse lõppemiseni.
2. Annan Tartu Ülikoolile loa teha punktis 1 nimetatud teos üldsusele kättesaadavaks Tartu Ülikooli veebikeskkonna, sealhulgas digitaalarhiivi DSpace kaudu Creative Commonsi litsentsiga CC BY NC ND 3.0, mis lubab autorile viidates teost reprodutseerida, levitada ja üldsusele suunata ning keelab luua tuletatud teost ja kasutada teost ärieesmärgil, kuni autoriõiguse kehtivuse lõppemiseni.
3. Olen teadlik, et punktides 1 ja 2 nimetatud õigused jäävad alles ka autorile.
4. Kinnitan, et lihtlitsentsi andmisega ei riku ma teiste isikute intellektuaalomandi ega isikuandmete kaitse õigusaktidest tulenevaid õigusi.

Karin Kull
28.05.2023